

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

MIGRAȚIA ROMILOR DIN ROMÂNIA.
ÎNTOARCEREA ȘI EFECTELE SALE ASUPRA COMUNITĂȚILOR DE
ORIGINE
REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

STUDENT-DOCTORAND: TOMA STEFANIA-ADRIANA
COORDONATOR ȘTIINȚIFIC: PROF. UNIV. DR. VERES VALÉR

CLUJ-NAPOCA

2026

Cuprinsul tezei

Lista tabelelor	6
Lista hărților.....	8
Lista fotografiilor	9
Mulțumiri.....	10
I. INTRODUCERE	12
II. FUNDAMENTARE TEORETICĂ.....	22
II.1 Migrația și efectele ei – Scurt compendiu.....	22
II.2. Teoriile migrației: de la factorii push-pull la agentivitatea transnațională – o călătorie conceptuală nu foarte obscură.....	24
II.2.1. Abordările clasice: economie, raționalitate și structural-funcționalism.....	24
II.2.2. Teorii contemporane: migrantul ca agent în câmpul social transnațional.....	26
II.2.3. Sinteză: de ce este importantă o abordare integrată?	32
II.3. Impactul migrației: remitențe și schimbare socială.....	35
II.3.1. Conceptualizarea remitențelor: de la fluxuri financiare la practică socială	36
II.3.2. Mecanisme și condiții ale schimbării sociale: impactul remitențelor și al revenirii în comunitățile de origine – efecte pe mai multe niveluri.....	42
II.3.3. Remitențe, revenire și populații marginalizate.....	48
II.3.4. Remitențe, putere și reproducerea inegalității.....	50
II.4. Migrația de revenire	51
II.5. Migrație, remitențe și locuire	58
II.6. Migrație, remitențe și educație	61
III. Contextul românesc – Minoritatea romă din România: marginalizare, educație, locuire și tipare de migrație	70
III.1. Romii ca categorie, obiect al politicilor publice și populație marginalizată structural	72
III.2. Marginalizare, sărăcie și guvernanta instituțională locală	76
III.3. Educație: participare, segregare, abandon școlar și mediere	81
III.4. Abordări teoretice și de politici publice.....	85
III.5. Situația locuirii.....	86
III.5.1. Perspective convergente asupra deprivării locative și a transformării prin agentivitate	86
III.5.2. Situația locuirii romilor din România – așa cum reiese din rapoarte.....	87
III.5.3. Casele remitențelor	89
III.5.4. Aspecte de politici publice.....	91
III.6. Migrația internațională a romilor și remitențele	91
III.6.1. Contextul local și rețelele în migrație	92
III.6.2. Efectele migrației în comunitățile de origine: locuire și educație.....	94

III.7. Sinteză și argumente pentru întrebările mele de cercetare.....	98
IV. METODOLOGIE.....	101
IV.1. Obiectivele cercetării și încadrarea demersului.....	101
IV.2. Întrebări de cercetare și ipoteze	102
IV.3. Proiecte și surse de date	107
IV.4. Terenul de cercetare și caracteristicile sale	109
IV.4.1. Eșantionare	111
IV.4.2. Instrumente de cercetare	111
IV.4.3. Fișa gospodăriei și chestionarul.....	113
IV.4.4. Munca de teren și interviurile	114
IV.5. Analiza datelor.....	116
IV.5.1. Analiza datelor cantitative	120
IV.5.2. Interviuri și observație participativă	122
IV.6. Etică, reflexivitate și limite.....	124
V. ANALIZE EMPIRICE.....	127
V.1. Rezultate calitative.....	127
V.1.1. Contextele locale ale migrației.....	127
V.1.2. Migrația – rețele, planificarea gospodăriei, remitențe și ierarhii etnice.....	140
V.1.3. Alocarea remitențelor.....	144
V.1.4. Locuire: remitențe, praguri și îmbunătățiri contestate	148
V.1.5. Educație: aspirație, constrângere și investiție contingentă.....	161
V.1.6. Domenii conectate: migrație, locuire și educație	173
V.1.7. Răspunsuri instituționale și merit (deservingness).....	177
V.1.8. Relevanța pentru întrebările de cercetare și ipoteze.....	178
V.2. Rezultate cantitative.....	181
V.2.1. Date și unități de analiză	181
V.2.2. Profilurile comunităților și structura demografică	185
V.2.3. Structura gospodăriilor și diversificarea veniturilor	188
V.2.4. Experiența migrației, primirea remitențelor și alocarea acestora.....	191
V.2.5. Profilul educațional al populației	199
V.2.6. Migrația, condițiile gospodăriei și nivelul de educație atins.....	204
V.2.7. Sinteză – gospodăriile cu și fără migranți din Baratca și Bighal	208
V.2.8. Modele de regresie logistică: predictorii ai absolvirii a opt clase	211
V.2.9. Model de regresie liniară pentru nivelul de educație atins.....	231
V.2.10. Convergența principalelor rezultate ale regresiilor	233
V.2.11. Discutarea rezultatelor cantitative în raport cu întrebările de cercetare și ipoteze	235
VI. Concluzii.....	244
VI.1. Limitele cercetării.....	252

VI.2. Recomandări de politici publice	254
Bibliografie	259
ANEXE.....	288
ANEXA 1.....	288
ANEXA 2.....	290
ANEXA 3.....	295

Cuvinte-cheie

Minoritatea romă; migrație internațională; migrație de revenire; remitențe (financiare și sociale); locuire; educație; pragul de locuire; merit (deservingness); relații interetnice; context local; intermediere instituțională; Transilvania rurală; metode mixte.

I. INTRODUCERE

Acest studiu are drept obiect empiric efectele migrației internaționale și ale remitențelor asupra gospodăriilor de romi din localități rurale mixte etnic din România, abordate din perspectiva comunităților de origine și organizate în jurul a două domenii centrale — locuirea și educația — și al întrebării privind modul în care veniturile din migrație sunt alocate între acestea. Argumentul central este că deciziile de alocare a remitențelor nu sunt independente de la un domeniu la altul: gospodăriile prioritizează îmbunătățirea locuinței până când este atins un prag de adecvare, după care devine posibilă o investiție susținută în educație. Acest efect de prag are implicații directe pentru modul în care sunt concepute și coordonate politicile care vizează locuirea, școlarizarea și incluziunea socială.

Cercetarea urmează logica a două lentile complementare. În primul rând, migrația romilor nu poate fi discutată separat de contextele sociale și instituționale în care are loc. În al doilea rând, ea nu poate fi înțeleasă fără o atenție susținută acordată populației majoritare și relațiilor interetnice locale, care modelează dacă și cum resursele din migrație sunt recunoscute, contestate sau convertite în mobilitate socială. România găzduiește una dintre cele mai numeroase populații de romi din Europa și are printre cele mai ridicate rate de marginalizare spațială, deprivare locativă și excluziune educațională a romilor documentate în UE (FRA, 2018). Începând din 2007, România a fost o sursă semnificativă de migrație a forței de muncă rome către Europa Occidentală, iar efectele acestei migrații asupra comunităților de origine — inclusiv asupra școlarizării copiilor și a strategiilor locative ale gospodăriilor — rămân în mare măsură insuficient studiate.

Teza susține că migrația romilor din România ar trebui înțeleasă ca parte a unui proces mai larg de mobilitate internațională românească. În ciuda discursurilor publice și politice dominante, care încadrează migrația romilor ca fenomen distinct și excepțional ce necesită măsuri țintite — așa cum o ilustrează expulzările din Italia și Franța din anii 2000, „deportările voluntare” ale lui Sarkozy și „Urgența nomazilor” a lui Berlusconi —, cercetările empirice sugerează că tiparele migrației romilor nu sunt nici complet unice, nici izolate. Ele împărtășesc similarități structurale importante cu migrația populației majoritare, fiind modelate de condiții socioeconomice și politice comune de după aderarea la UE din 2007.

Există totuși diferențe semnificative, legate în special de sărăcia mai profundă a gospodăriilor de romi, de istoricul slab al ocupării formale, care restrânge mobilitatea, și de influența

conflictelor etnice de la începutul anilor 1990, care au dus inițial la un număr mai mare de cereri de azil din partea romilor.

Un alt argument-cheie privește alocarea remitențelor. Modurile în care sunt cheltuite remitențele — pentru locuință, gospodărie sau alte forme de proprietate — au potențialul de a redesena ierarhiile sociale locale, de a modifica tiparele mobilității sociale și fie de a consolida, fie de a contesta granițele sociale existente.

În al treilea rând, teza se concentrează asupra potențialelor efecte pozitive ale migrației și remitențelor asupra participării educaționale; mai precis, susține că aceste efecte sunt condiționate, mediate și structurate secvențial. Migrația poate sprijini educația atunci când îngrijirea rămâne stabilă, accesul la școală este fezabil, iar remitențele sunt suficiente pentru a acoperi costurile ascunse ale școlarizării după satisfacerea nevoilor de bază ale gospodăriei. Ea poate submina educația atunci când absența părinților, cerințele de muncă impuse copiilor, problemele de transport, dificultățile de reintegrare școlară sau sărăcia structurală perturbă traiectoriile școlare.

Argumentul comparativ central este, așadar, următorul: migrația nu explică, prin ea însăși, rezultatele educaționale. Migrația furnizează resurse — bani, experiență de mobilitate, contacte, uneori aspirații noi —, dar convertirea acestora în școlarizare, mobilitate și recunoaștere depinde de mediul social local în care pătrund. Acolo unde accesul la școală, intermedierea instituțională, relațiile interetnice stabile și aspirațiile educaționale susținute la nivel local converg, resursele din migrație devin mai ușor investiție educațională; acolo unde aceste condiții sunt mai slabe, iar lumile sociale rămân mai degrabă paralele, aceleași resurse tind să rămână concentrate în locuire și în reproducerea gospodăriei. Comparăția mută astfel greutatea explicativă de la migrația ca atare la interacțiunea dintre migrație, condițiile gospodăriei și organizarea socială locală.

În fine, teza susține că progresul material prin migrație nu produce automat incluziune socială. Actorii majoritari și instituționali pot interpreta mobilitatea romilor prin cadre ale meritului (deservingness), punând sub semnul întrebării dacă îmbunătățirile sunt câștigate, folosite corespunzător sau legitime din punct de vedere moral. Casele remitențelor pot deplasa ierarhia vizibilă fără a dizolva pe deplin distanța etnică sau stigmatul spațial.

Cercetarea empirică este organizată în jurul a șase întrebări de cercetare. ÎC1 întreabă ce diferențiază gospodăriile de romi cu migranți de cele fără migranți din localitățile rurale mixte etnic, în privința profilurilor lor demografice, economice, locative și educaționale. ÎC2 întreabă

cum sunt alocate remitențele în cadrul gospodăriilor și cum variază această alocare în funcție de poziția socioeconomică a gospodăriei. ÎC3 întreabă în ce condiții migrația internațională și remitențele se traduc în investiție educațională, mai degrabă decât în îmbunătățirea locuinței. ÎC4 întreabă cum remodelează migrația și remitențele locuirea și tiparele de segregare spațială din satele multietnice. ÎC5 întreabă care sunt efectele migrației internaționale și ale primirii de remitențe asupra traiectoriilor educaționale ale copiilor romi din comunitățile lor de origine. ÎC6 întreabă cum percep și interpretează membrii populației majoritare și reprezentanții instituțiilor schimbările în locuire, consum și educație pe care migrația le produce în rândul vecinilor lor romi.

În corespondență cu aceste întrebări, studiul formulează cinci ipoteze. H1 propune că gospodăriile de romi cu migranți și cele care primesc remitențe diferă sistematic de gospodăriile fără migranți prin condiții de locuire mai bune și o mobilitate spațială mai ridicată, dar că acest avantaj este inegal și condiționat local. H2 propune că remitențele sunt cheltuite în funcție de situația socioeconomică efectivă a gospodăriei, gospodăriile mai sărace acoperind nevoile de bază înainte ca îmbunătățirea locuinței și investiția educațională să devină fezabile. H3 propune că gospodăriile care și-au asigurat deja o situație locativă adecvată sunt mai predispuse să direcționeze remitențele către educația copiilor. H4 propune că efectul migrației asupra traiectoriilor educaționale ale copiilor este condiționat: pozitiv atunci când remitențele sunt alocate educației și aranjamentele de îngrijire rămân stabile, dar negativ atunci când migrația perturbă îngrijirea, crește sarcinile de muncă ale copiilor sau produce bariere de reintegrare școlară. H5 propune că populația majoritară evaluează schimbările induse de migrație prin judecăți morale privind meritul, și nu ca revendicări legitime de incluziune, și că progresul material nu reduce automat — iar în unele cazuri poate chiar intensifica — distanța socială și stigmatizarea față de comunitatea romă locală.

Relevanța pentru politicile publice decurge direct din acest argument: dacă remitențele sunt absorbite mai întâi în locuire și în reproducerea gospodăriei, inegalitatea educațională nu poate fi abordată pornind de la presupunerea că îmbunătățirea economică se va traduce automat în investiție școlară. În mod similar, îmbunătățirea locuinței nu poate fi interpretată ca incluziune dacă segregarea spațială, discriminarea și percepțiile moralizatoare ale majorității rămân neschimbate. O strategie integrată trebuie să abordeze segregarea locativă, antidiscriminarea în școlarizare, aranjamentele de îngrijire și guvernanta schimbărilor locale generate de migrație.

II. FUNDAMENTARE TEORETICĂ

Introducerea (Capitolul 1) a expus problema centrală a acestei teze: modul în care migrația internațională și remitențele remodelează gospodăriile de romi și comunitățile de origine prin locuire, educație și relații sociale locale.

Acest capitol prezintă cadrul conceptual necesar pentru analiza acestei probleme. El introduce conceptele care organizează analiza empirică — de exemplu: migrație, revenire, remitențe, schimbare socială, investiție în locuință, investiție educațională, context local și inegalitate — , fiecare dintre ele fiind mai întâi dezvoltat teoretic aici, apoi tradus în întrebări de cercetare și ipoteze în Metodologie (Capitolul 4) și, în final, examinat prin dovezi calitative (Capitolul 5.1) și cantitative (Capitolul 5.2). Capitolul începe cu teoria generală a migrației, apoi se îngustează spre remitențe, revenire, locuire și educație: domeniile prin care migrația devine vizibilă în cele două comunități de origine.

Teoriile migrației: de la factorii push-pull la agentivitatea transnațională

Deși fiecare abordare teoretică a adus contribuții valoroase, nicio teorie nu poate surprinde pe deplin interacțiunea complexă dintre structură și agentivitate, rolul statului sau motivațiile diverse ale mobilității umane. Unele perspective evidențiază importanța stimulentele materiale, în timp ce altele se concentrează asupra efectelor diferitelor inegalități din societățile de origine și de destinație. Altele, la rândul lor, au observat că migranții nu acționează individual, ci sunt încorporați în rețele sociale care au un rol important în modelarea tiparelor de migrație. În acord cu argumentul lui Hein de Haas, o abordare sintetică ce integrează perspective multiple ar fi cea mai productivă, deși impune provocări metodologice. O astfel de abordare a migrației ar intersecta condițiile economice și politicile de stat de la nivel macro, capitalul social bazat pe rețele și structurile instituționale, precum și strategiile de la nivel individual și al gospodăriei. Mai mult, această analiză trebuie să fie profund sensibilă la context, acordând o atenție deosebită locului (turnura locală), timpului (temporalitatea) și pozițiilor sociale intersectate ale migranților înșiși (intersecționalitatea).

Acest lucru are implicații deosebit de importante pentru înțelegerea migrației în rândul populațiilor marginalizate, precum comunitățile de romi discutate. În cazul unor astfel de grupuri, este important să înțelegem cum le modelează mobilitatea diferitele contexte. De exemplu, abordările structurale și NELM contextualizează constrângerile — precum sărăcia, segregarea și discriminarea pe piața muncii — , care pot constitui stimulente pentru migrație ca

strategie de supraviețuire a gospodăriei. Teoriile rețelilor sociale ne ajută să înțelegem cum se dezvoltă tipare specifice de migrație, migrație circulară și revenire în astfel de comunități, în care unele gospodării se bazează în mare măsură pe rețele de rudenie și/sau comunitare. În fine, lentila transnaționalismului ne ajută să descriem practici specifice de mobilitate, circulația remitențelor sociale și modul în care persoanele vulnerabile (unele dintre ele de etnie romă) navighează între diferite practici excluzive și medii sociale.

Impactul migrației: remitențe și schimbare socială

Un corpus tot mai amplu de literatură demonstrează că migrația afectează comunitățile de origine. Migrația poate provoca schimbări în structura familiei (Mincer, 1978), dar pe o perioadă mai lungă poate schimba întreaga structură demografică a localităților, regiunilor sau chiar a țărilor (Coleman, 2008; Massey et al., 1993). Ea influențează relațiile de gen și intergeneraționale din gospodării (Schuerkens, 2005; Lutz, 2010; Portes, 2010). Afectează, de asemenea, educația celor care rămân și poate schimba practicile de sănătate și accesul la serviciile de sănătate. Dincolo de acestea, migrația modelează practicile de amenajare a căminului și de construire a casei (Boccagni, 2014; Lopez, 2015). Toate aceste schimbări sunt alimentate de remitențe (atât financiare, cât și sociale) și sunt definite ca schimbări și transformări sociale (Faist, 2008), dincolo de impactul lor economic măsurabil (care poate fi cuantificat prin transferuri bancare, investiții imobiliare sau investiții în antreprenoriat). Cu toate acestea, impactul său este greu de evaluat din cauza interacțiunii cu alte procese sociale.

În acest capitol susțin că remitențele remodelează comunitățile de origine prin mecanisme specifice, condiționate de structurile de putere existente și de tiparele de marginalizare. Remitențele nu produc efecte uniforme asupra dezvoltării, ci interacționează cu condițiile și inegalitățile preexistente și generează rezultate puternic diferențiate, care creează simultan oportunități pentru unii, consolidând sau adâncind totodată vulnerabilitățile altora. Pentru a arăta acest lucru, subliniez că nu este necesară separarea analitică a remitențelor financiare de cele sociale, întrucât acestea acționează împreună, mai degrabă decât să fie doar complementare. Voi discuta, de asemenea, faptul că poziția în cadrul ierarhiilor locale, naționale și globale modelează în mod fundamental atât circulația, cât și impactul remitențelor. Plasez relațiile de putere și marginalizarea în centrul discuției pe tot parcursul analizei, pentru a arăta că remitențele sunt locuri ale contestării, în care structurile existente ale inegalității sunt reproduse, contestate și transformate prin practici transnaționale.

În concluzie, remitențele trebuie înțelese ca fenomene financiar-sociale integrate, ale căror efecte sunt condiționate fundamental de structurile de putere existente și de tiparele de marginalizare. În loc să producă beneficii uniforme de dezvoltare, remitențele interacționează cu inegalitățile preexistente în moduri care creează simultan oportunități pentru unii, consolidând totodată vulnerabilitățile altora. Mecanismele prin care operează remitențele, inclusiv suplimentarea resurselor, transferul de cunoaștere și reconfigurarea rețelelor, generează rezultate puternic diferențiate în funcție de poziția socioeconomică, relațiile de gen, statutul etnic și localizarea geografică.

Migrația de revenire

Atunci când ne gândim la ce anume provoacă transformări și schimbări sociale în comunitățile de origine, remitențele oferă o lentilă explicativă. Migrația de revenire oferă o alta — iar cele două sunt, în practică, inseparabile.

Mai multe dimensiuni ale revenirii sunt relevante analitic pentru această teză. Material, revenirea se exprimă prin investiții în locuință finanțate din remitențe, prin achiziția de teren sau de bunuri de folosință îndelungată și prin îmbunătățirea infrastructurii domestice — focusul empiric central al capitolului calitativ. Social, revenirea implică transferul de practici, abilități, aspirații și orientări normative înapoi către comunitatea de origine — ceea ce Levitt (1998) a numit remitențe sociale. În rândul muncitorilor romi din construcții din ambele localități, abilitățile de zidărie dobândite în străinătate și aplicate propriei case la întoarcere sunt poate cea mai tangibilă instanță a acestui transfer. Temporal, revenirea este caracterizată de sezonabilitatea și frecvența vizitelor, de cheltuielile legate de evenimente-cheie ale vieții și de ritmul plecărilor și revenirilor care structurează viața gospodăriei pe parcursul unui an. Politic, revenirea implică formularea de revendicări — afirmări ale apartenenței, respectabilității și calității de membru al comunității, puse în act prin expunerea locuinței, prin consum și prin repoziționare spațială —, pe care actorii majoritari le pot recunoaște, contesta sau interpreta prin cadre ale meritului.

Migrație, remitențe și locuire

Printre consecințele migrației, transformările în domeniul locuirii sunt deopotrivă deosebit de vizibile și amplu documentate. În comunitățile de origine ale migranților, construcțiile și renovările finanțate din remitențe pot modifica nu doar locuințele individuale, ci și peisajul rezidențial mai larg. Efectele lor se pot extinde asupra unor localități întregi, remodelând mediul construit, reorganizând ierarhiile spațiale și făcând observabile public schimbările de

poziție socială, fie că acestea sunt interpretate ca mobilitate ascendentă, fie ca mobilitate descendentă (Toma, 2020). În cadrul acestui proces, casele remitențelor pot servi simultan ca demonstrații materiale ale reușitei (López, 2015), ca mijloace de consolidare a relațiilor de rudenie și ca afirmări vizibile ale apartenenței. Mai larg, casele și căminele create în interiorul lor pot fi citite ca amprente sociale, întrucât întruhidează aspirațiile locuitorilor, viitorurile pe care aceștia le anticipează și înțelegerile lor asupra trecutului (Toma, 2020).

Spre deosebire de literatura despre „palatele țigănești”, dovezile din localitățile noastre — Bighal și Baratca — arată forme mai modeste de investiție în locuință: reparații ale acoperișului, camere suplimentare, instalarea de băi, înlocuirea structurilor din lemn sau chirpici cu cărămidă, garduri noi și cumpărarea unor proprietăți aflate anterior în posesia majorității, situate pe drumul principal. Acestea nu sunt construcții ostentative care să atragă atenția arhitecturală; ele sunt urma materială a gospodăriilor care parcurg tranziția de la deprivare severă către condiții domestice minim adecvate. Înțelegerea acestei tranziții — și a condițiilor în care ea face posibilă sau exclude investiția educațională — constituie sarcina empirică și analitică centrală a capitolelor calitativ și cantitativ care urmează.

Migrație, remitențe și educație

Educația este centrală pentru această teză, deoarece este domeniul în care consecințele pe termen lung ale migrației devin cel mai vizibile. Îmbunătățirea locuinței înregistrează efectul material imediat al remitențelor; educația înregistrează dacă această schimbare materială poate fi convertită într-o formă mai durabilă de mobilitate socială. Pentru gospodăriile de romi care trăiesc în sărăcie, segregare și vulnerabilitate instituțională, școlarizarea nu este niciodată doar o reușită individuală. Ea depinde de stabilitatea gospodăriei, de adecvarea locuinței, de aranjamentele de îngrijire, de educația părinților — în special a mamei —, de accesibilitatea școlii și de sprijinul instituțional local. Migrația poate furniza resurse, dar numai educația arată dacă aceste resurse devin un proiect durabil de mobilitate și incluziune, și nu doar o simplă îmbunătățire materială. Amuedo-Dorantes et al. (2010) s-au numărat printre primii care au distins sistematic efectul migrației de efectul remitențelor, arătând că, deși remitențele au efecte pozitive asupra frecventării școlii, procesul migrației în sine — prin perturbarea familiei — o poate reduce simultan.

Această constatare este importantă deoarece remitențele pot relaxa constrângerile financiare de la nivelul gospodăriei doar atunci când școlile sunt accesibile, au suficient personal și o calitate adecvată. Dacă copiii trebuie să parcurgă distanțe considerabile pentru a avea acces la

învățământul secundar, remitențele trebuie să acopere nu doar cheltuielile legate de școală, ci și costurile de transport și costurile de oportunitate asociate contribuției reduse a copiilor la munca gospodăriei. În condiții de sărăcie persistentă, acest calcul s-ar putea să nu se rezolve în favoarea continuării școlarizării. În România, absența unei școli secundare locale este o trăsătură definitorie a contextului din Baratca. Cea mai apropiată instituție de învățământ secundar superior se află la aproximativ 40 de kilometri și este accesibilă doar cu autobuzul sau cu transport privat. În condiții de sărăcie și venituri instabile, costurile navetei zilnice sau ale cazării în oraș constituie o barieră pe care remitențele, în intervalul observat, nu o pot depăși în mod fiabil.

În astfel de contexte, efectele pozitive ale remitențelor pot fi atenuate. Remitențele pot ajuta familiile să cumpere rechizite, îmbrăcăminte sau alte bunuri materiale necesare participării școlare, dar nu elimină prin ele însele discriminarea instituțională, plasarea școlară segregată, școlarizarea de calitate scăzută sau mediile școlare ostile. Copiii romi pot fi expuși în continuare unor așteptări părintoare, ostilității colegilor, claselor sau școlilor segregate ori plasării în trasee de educație specială care le limitează oportunitățile ulterioare (O’Nions, 2010; Roth & Văetiși, 2011). Prin urmare, remitențele singure nu pot rezolva problemele educaționale cu care se confruntă copiii romi. Ele pot relaxa constrângerile financiare de la nivelul gospodăriei și pot sprijini participarea școlară în anumite condiții, dar sunt necesare eforturi instituționale și de politici publice suplimentare pentru a crea medii școlare incluzive, a combate segregarea și a aborda discriminarea etnică în educație (Toma, 2023; Gatti et al., 2016).

III. CONTEXTUL ROMÂNESC – MINORITATEA ROMĂ DIN ROMÂNIA: MARGINALIZARE, EDUCAȚIE, LOCUIRE ȘI TIPARE DE MIGRAȚIE

Capitolul precedent (Capitolul 2) a discutat migrația, remitențele, revenirea, locuirea și educația ca probleme teoretice generale. Acest capitol aduce aceste concepte în contextul romilor din România. Aici, migrația are loc în comunități marcate de marginalizare de lungă durată, acces inegal la școlarizare, deprivare locativă, segregare spațială și relații inegale între majoritate și minoritate — condiții care modelează cine poate migra, ce resurse pot fi mobilizate, cum sunt cheltuite remitențele și dacă veniturile din migrație pot fi convertite în mobilitate educațională sau socială. Prin urmare, capitolul specifică condițiile structurale în care sunt studiate migrația și remitențele și constituie puntea dintre teoria generală a migrației și cazurile locale din Baratca și Bighal.

Cercetările anterioare au documentat dimensiunile ce țin de locuire, de amenajarea căminului și de investiția în proprietăți ale migrației romilor (Benarrosh-Orsoni, 2015, 2019; Tesăr, 2016), precum și contribuția migrației și a remitențelor la participarea școlară a copiilor romi (Toma, 2021). Alte studii au evidențiat împletirea dintre instabilitatea rezidențială, segregarea spațială, mobilitate și traiectoriile educaționale (Piemontese et al., 2018), precum și costurile educaționale, familiale și comunitare ascunse ale migrației sezoniere în comunitățile de origine ale romilor (Corman & Croitoru, 2023). Cu toate acestea, cercetarea existentă nu oferă încă o explicație sistematică a modului în care gospodăriile de romi alocă remitențele între îmbunătățirea locuinței, consum și educație în condiții de segregare spațială, nesiguranță a dreptului de folosință a locuinței, relații interetnice și discriminare instituțională. Mai precis, rămâne neclar în ce condiții remitențele sunt convertite în investiție educațională, mai degrabă decât în îmbunătățirea locuinței, și cum modelează aceste decizii de alocare traiectoriile pe termen lung ale copiilor. Abordez această lacună examinând modul în care deciziile de alocare a remitențelor modelează simultan îmbunătățirea locuinței, repoziționarea spațială și participarea școlară a copiilor, precum și modul în care aceste rezultate sunt mediate de infrastructura locală, ierarhiile etnice și răspunsurile instituționale.

Capitolul susține că migrația romilor și practicile legate de remitențe sunt modelate de condiții de lungă durată ale sărăciei, marginalizării, accesului inegal la școlarizare, locuirii precare și guvernantei instituționale locale. Aceste dimensiuni nu operează separat. Dimpotrivă, ele interacționează în moduri care structurează atât deciziile gospodăriei, cât și efectele migrației.

Migrația nu afectează educația și locuirea în mod direct, liniar sau automat. Efectele ei sunt mediate, în schimb, de strategiile de alocare ale gospodăriei, de infrastructura locală, de recunoașterea instituțională, de practicile școlare, de regimurile de locuire și de ierarhiile locale etnicizate. Prin urmare, aceeași remitență poate avea consecințe diferite în funcție de faptul dacă gospodăria are deja o locuință adecvată, dacă așezarea are acces la utilități de bază, dacă copiii pot ajunge la o școală neselegată și de modul în care personalul școlar sau autoritățile locale interpretează mobilitatea, sărăcia și problemele sociale locale.

Capitolul începe cu întrebarea cine sunt romii ca subiecți ai cercetării. „Romii” nu ar trebui tratată ca o categorie de la sine înțeleasă, omogenă sau dată a priori, ci ca o clasificare contestată, construită administrativ și social, încărcată politic, al cărei conținut și ale cărei granițe s-au schimbat în timp (Brubaker, 2004; Kertzer & Arel, 2009; Surdu, 2016, 2019; Surdu & Kovats, 2015). În România, recensământul din 2011 a înregistrat 621.573 de persoane care s-au declarat rome, iar recensământul din 2021, 569.477, în timp ce organizațiile active în domeniu și autoritățile locale estimează populația romă la aproximativ 1,5–2 milioane de persoane (Institutul Național de Statistică, 2011, 2023; Government of Romania, 2022). Aceste discrepanțe nu ar trebui tratate pur și simplu ca erori de măsurare ce trebuie corectate. Ele indică, mai degrabă, caracterul situațional al identificării etnice, utilizările politice și administrative ale categoriilor și consecințele metodologice ale diferitelor practici de enumerare. Aceeași categorie este și un obiect al politicilor publice: strategia României pentru 2022–2027 se aliniază priorităților majore ale politicii UE privind romii, dar implementarea continuă să reproducă slăbiciuni familiare — proceduri lente și birocratice, coordonare slabă, finanțare insuficientă, capacitate limitată de implementare și participare insuficientă a romilor în structurile de monitorizare și guvernare (Government of Romania, 2022; Roma Civil Monitor, 2019, 2025).

Aceste cadre de politici publice operează într-o configurație specifică a sărăciei, marginalizării spațiale, deprivării infrastructurale și guvernării instituționale locale. În mediul rural multietnic din România, această configurație determină opțiunile disponibile gospodăriilor și randamentele diferitelor investiții. Marginalizarea spațială nu ține doar de excluziunea geografică, ci constituie o relație structurată între localizarea așezării, infrastructura disponibilă, regimurile de proprietate, accesul la piața muncii, responsabilitățile administrative locale și trasarea rasializată a granițelor. Zonele rurale prezintă o constelație diferită a acestor factori față de cele urbane. Așezările rurale de romi pot fi situate departe de drumuri asfaltate, utilități, transport public și școli centrale. Instituțiile locale sunt mai slabe, serviciile sociale

sunt mai personalizate și discreționare, iar oportunitățile de pe piața muncii depind de munca cu ziua, munca sezonieră, schimburile informale, patronii locali sau migrație. Aproape trei sferturi dintre cetățenii români care trăiesc în sărăcie locuiesc în zone rurale (World Bank, 2018), iar comunitățile de romi sunt suprareprezentate în unitățile teritoriale rurale marginalizate ale țării (Teșliuc et al., 2016). Dacă resursele pentru integrarea romilor — precum locuințele sociale, programele de integrare școlară, serviciile sociale și de sănătate, sprijinul juridic și accesul la ocupare — sunt deja rare în mediul urban, ele sunt și mai rare în cel rural.

Educația romilor din România este încorporată în acest context mai larg al discriminării etnice, excluziunii sociale și segregării rezidențiale. Tensiunea dintre un cadru formal incluziv al politicilor și o practică exclusivă bine înrădăcinată este prezentă și aici. Educația romilor din România nu este modelată de o singură cauză, ci de acțiunea simultană a sărăciei, marginalității spațiale, segregării, practicilor instituționale, resurselor părinților, relațiilor dintre egali și relațiilor școală–comunitate la nivel local (Toma, 2011, 2021). Aproximativ 38 la sută dintre copiii romi sunt înscriși în învățământul preșcolar, față de 80–86 la sută în cazul populației generale (Corman & Croitoru, 2023; FRA, 2016). Decalajele educaționale dintre romi și neromi s-au redus la nivelul învățământului primar, dar nu și la nivelurile secundar și postsecundar, iar segregarea școlară a crescut: în 2024, 43% dintre copiii romi cu vârsta între 6 și 15 ani frecventau școli în care toți sau majoritatea elevilor erau romi, față de 28% în 2016 (FRA, 2025).

Segregarea școlară este mecanismul de dezavantaj educațional al romilor din România cel mai amplu documentat și, simultan, domeniul în care decalajul dintre politica formală și realitatea instituțională este cel mai pronunțat. Într-unul dintre articolele mele anterioare, am arătat că implementarea politicii de desegregare într-o localitate multietnică rurală din Transilvania a produs o integrare „mecanică” — o amestecare formală a efectivelor de elevi, fără atenție la condițiile socioeconomice, atitudinile cadrelor didactice și aranjamentele administrative care determinau modul în care copiii experimentau efectiv școala (Toma, 2011). Segregarea nu este însă doar rezultatul unor prejudecăți active; ea poate fi și rezultatul modelului de finanțare per elev, care alocă resursele în funcție de numărul de elevi înscriși și creează astfel, în localitățile cu populații numeroase de romi de vârstă școlară, stimulente pentru păstrarea elevilor romi în școli cu resurse insuficiente (Toma, 2023; Toma & Plainer, în curs de apariție).

Sărăcia rămâne factorul identificat cel mai consecvent ca determinant al ratelor ridicate de părăsire timpurie a școlii în rândul romilor din România. Ea operează prin costurile ascunse ale

școlii, costul de oportunitate al frecventării pentru copiii mai mari, munca de îngrijire și cea agricolă, migrația sezonieră și condițiile precare de studiu în locuințe supraaglomerate, insuficient încălzite, lipsite de spațiu liniștit, lumină și conectivitate digitală (Gatti et al., 2016; Pop & Balea, 2016; Toma, 2011). Prin urmare, migrația nu perturbă pur și simplu școlarizarea. Ea perturbă școlarizarea într-un sistem care producea deja excluziune pentru copiii romi prin multiple mecanisme simultane. Migrația adaugă un strat suplimentar: absența părinților și a adulților care să supravegheze, mai multe responsabilități casnice și familiale impuse copiilor mai mari și dificultăți de reintegrare la întoarcerea într-un sistem deja subfinanțat și discriminatoriu. Din acest motiv, medierea școlară contează pentru argumentul acestei teze: resursele și aspirațiile legate de migrație nu produc automat participare educațională, ci trebuie sprijinite de instituții accesibile, de aranjamente stabile de îngrijire și de actori locali capabili să reducă barierele administrative și sociale (Toma & Plainer, 2026).

Locuirea este domeniul în care dezavantajele romilor sunt cel mai vizibile și fixate spațial. Totuși, este și locul în care gospodăriile de romi cu migranți alocă cele mai multe remitențe. Romii din România se numără printre populațiile cele mai dezavantajate rezidențial din UE (FRA, 2018; Hojsik, 2023). Raportul de fundamentare pentru Politica Urbană a României 2035 identifică romii ca fiind afectați disproporționat de greutatea cumulată a excluziunii de lungă durată, a poziției slabe pe piața muncii și a discriminării și evidențiază așezările informale ca fiind marcate de nesiguranță, lipsa utilităților și riscuri pentru sănătate și siguranță (World Bank, 2020). Problema nu este doar calitatea unei locuințe individuale. Este statutul juridic și infrastructural al așezării — iar, în spatele acestuia, deciziile administrative care îl produc. Informalitatea juridică expune gospodăriile și familiile de romi la evacuări, iar istoricul evacuărilor din România postsocialistă documentează cel puțin 100.000 de persoane evacuate între 1990 și 2017, romii fiind constant suprareprezențați (Zamfir, 2022; Delibaș, 2023). Locuința socială a devenit o ultimă soluție stigmatizată pentru cei mai excluși de pe piața locuințelor (Vincze, 2024). Municipality-urile produc aceste rezultate rasializate fără limbaj rasial: categorii precum „chiriași cu risc”, „locuitori cu capital uman scăzut” sau „construcții neautorizate” țin locul termenului „romi” (Vincze & Zamfir, 2019). Eșecul central este unul de guvernare locală: municipalitățile sunt responsabile de alocare, de regularizarea așezărilor și de infrastructură, dar tratează locuirea romilor ca pe o problemă de gestionare, și nu ca pe o chestiune de drepturi (Teodorescu, 2019).

Spre deosebire de această situație, investițiile în locuință finanțate din remitențe reprezintă răspunsul rațional al gospodăriilor la aceste excluziuni. Asemenea returnărilor etnici români,

migranții romi canalizează veniturile din migrație către îmbunătățirea și construirea locuințelor, uneori în mod ostentativ (Benarrosh-Orsoni, 2015, 2019). Casa remitențelor poate deveni o expresie materială a progresului economic al gospodăriei și un semn al unui ciclu migratoriu reușit. Ea îi leagă pe migranții absenți de cei care rămân, întărește poziția simbolică a familiei în competiția locală pentru resurse (Szabó, 2018) și poate fi convertită, cel puțin potențial, în mobilitate educațională și socială (Piemontese et al., 2018). Procesul de construcție însuși reorganizează relațiile locale, obligându-i pe vecinii majoritari să recunoască abilitățile de zidărie pe care bărbații romi le dobândesc în străinătate (Toma et al., 2018; Anghel, 2016). Cu toate acestea, locuința îmbunătățită, proprietatea și o localizare mai centrală nu dizolvă stigmatul. Romii înstăriți care dețin case mari în centrele orașelor rămân în continuare stigmatizați (Crețan & Powell, 2018; Pontrandolfo, 2018). În aceste cazuri, majoritatea citește „casele mândriei” ale returnaților români ca pe răsplata dreaptă a hărniciei, dar citește „palatele țigănești” printr-o „estetică a urâteniei”, concordantă cu presupusa imoralitate a proprietarilor, imaginați ca întorși cu bani „câștigați ilegal” în străinătate. Mai mult, desegregarea spațială nu se traduce direct în desegregarea relațiilor sociale. Distanța fizică redusă dintre romi și majoritatea locală nu reduce în mod fiabil distanța socială (Toma & Foszto, 2018b); „noua vecinătate” produce noi tipare ale relațiilor etnice și, frecvent, noi tensiuni, mai degrabă decât încorporare (Toma & Foszto, 2018a). Condițiile din țările de destinație care fac investiția la origine rațională sunt ele însele precare, iar în această lumină satul de origine rămâne adesea un punct relativ de stabilitate. Investiția în casa de la origine este, în parte, o asigurare împotriva nesiguranței din altă parte.

Aceste strategii locative sunt încorporate în tiparele mai largi ale migrației internaționale a romilor. Participarea la migrația internațională s-a dovedit o strategie eficientă prin care gospodăriile și familiile de romi din România compensează implementarea eșuată sau lipsa politicilor sociale, precum și deprivările domestice (Corman & Croitoru, 2023; Vlase & Voicu, 2014). Traiectoriile migratorii sunt strâns modelate de organizarea socioeconomică a comunităților din care provin, iar structura rețelelor de migrație reflectă poziția economică și strategiile de subzistență ale anumitor populații de romi. Acolo unde gospodăriile de romi și-au menținut mijloace de subzistență relativ independente de populațiile majoritare învecinate, rețelele de migrație erau mai probabil organizate în jurul relațiilor de familie; acolo unde activitățile economice depindeau mai puternic de schimburile interetnice cu majoritatea locală, rețelele se extindeau dincolo de rudenie și traversau granițele etnice (Toma et al., 2018). În străinătate, însă, migranții romi ajung adesea în segmentele cele mai joase și mai nesigure ale

economiei informale (Tesăr, 2015; Corman & Croitoru, 2023). Acasă, statutul de returnat, fluxurile de remitențe și schimbările materiale vizibile remodelează ierarhiile locale și tiparele de interacțiune interetnică (Toma & Foszto, 2018a; Anghel, 2016).

Deși educația și locuirea au fost cel mai adesea tratate ca dimensiuni separate ale dezavantajului romilor și sunt documentate în aceleași cadre de politici publice, ele sunt rareori analizate ca domenii care se intersectează și se modelează reciproc prin deciziile gospodăriei, aranjamentele spațiale și traiectoriile intergeneraționale. Pentru familiile din comunitățile cu migrație intensă din Transilvania rurală, deciziile privind locul în care să construiască, cât să investească în locuința familiei și cum să aloce veniturile din remitențe nu sunt doar decizii privind locuirea. Ele sunt simultan decizii privind contextele de școlarizare ale copiilor, poziția gospodăriei în ierarhiile etnice locale, lizibilitatea ei pentru instituțiile formale și viitorurile pe care părinții și le imaginează pentru copiii lor. Literatura converge asupra unei constatări consecvente: veniturile din remitențe ale gospodăriilor de migranți romi sunt alocate în primul rând îmbunătățirii și construirii locuinței în țara de origine, investiția educațională primind o parte secundară. Îmbunătățirea locuinței produce un activ imediat vizibil și durabil, care nu depinde de cooperarea instituțională pentru a se materializa. Dimpotrivă, investiția educațională depinde în întregime de o infrastructură instituțională aflată în afara controlului gospodăriei: calitatea școlii locale, atitudinile cadrelor didactice, tratamentul administrativ al absențelor și, în ultimă instanță, randamentul diplomelor pe piața muncii. Pentru gospodăriile de romi, fiecare dintre aceste dependențe instituționale implică un risc de discriminare pe care investiția în locuință nu îl implică, și tocmai de aceea cele două domenii trebuie analizate împreună, și nu ca liste paralele de dezavantaje.

Luate împreună, rezultatele migrației nu sunt automat benefice; există costuri ascunse, precum copiii rămași acasă, adâncirea distanțelor sociale în localitățile de origine și perturbarea rețelelor familiale și sociale. Prezența slabă a statului în domeniile locuirii și educației împinge gospodăriile spre migrație, care le poate consolida dezavantajul educațional, chiar dacă le-ar putea îmbunătăți situația locativă. Pe această bază, cercetarea empirică nu întreabă doar dacă migrația îmbunătățește condițiile gospodăriei, ci cum, pentru cine, în ce condiții locale și cu ce compromisuri. Locuirea și educația sunt, așadar, tratate ca domenii empirice conectate: îmbunătățirile locuinței pot reprezenta unul dintre cele mai vizibile rezultate ale utilizării remitențelor, în timp ce investiția educațională depinde de resursele gospodăriei, de condițiile școlare locale, de accesul instituțional și de momentul migrației în cursul vieții familiei. Acest

lucru permite capitolelor empirice să examineze migrația ca proces mediat și inegal de schimbare socială, și nu ca drum direct de ieșire din marginalizare.

IV. METODOLOGIE

Capitolele 2 și 3 au stabilit baza teoretică și contextuală pentru analiza migrației, remitențelor, locuirii, educației și relațiilor interetnice ca procese interconectate în comunitățile de origine ale romilor. Acest capitol traduce acest cadru într-un design empiric de cercetare și explică metodele și dovezile utilizate în analizele ulterioare. O abordare cu metode mixte este adecvată deoarece studiul abordează atât procese și semnificații, examinate prin muncă de teren etnografică, interviuri și observație participativă, cât și distribuții și asocieri, investigate prin date de anchetă la nivel de gospodărie și la nivel individual.

Cercetarea se întemeiază pe o perspectivă relațională, potrivit căreia migrația, educația și etnicitatea sunt procese încorporate în rețele sociale, relații interetnice și inegalități structurale (Tilly, 2001). Ea adoptă, de asemenea, o abordare intersecțională pentru a examina modul în care etnicitatea, clasa, genul și poziția în cadrul comunității locale interacționează în modelarea experiențelor și rezultatelor migrației. Acest cadru recunoaște excluziunea structurală care afectează comunitățile de romi, acordând totodată atenție agentivității prin care indivizii și gospodăriile navighează în contextele locale și transnaționale.

Analiza empirică investighează modul în care alocarea remitențelor între locuire, consum și educație este modelată de prioritățile gospodăriei, infrastructura locală, ierarhiile etnice și răspunsurile instituționale. O propoziție analitică centrală este că aceste decizii de alocare sunt interdependente: gospodăriile pot prioritiza reparațiile locuinței, renovările, aparatura electrocasnică și alte îmbunătățiri de bază până la atingerea unui nivel adecvat de stabilitate domestică, după care cheltuielile educaționale devin mai fezabile. Designul cu metode mixte face posibilă examinarea acestui potențial mecanism de secvențiere și a implicațiilor sale pentru înțelegerea schimbărilor legate de migrație și pentru intervenția prin politici publice.

Datele cantitative au fost colectate în cadrul proiectului MigRom: The Immigration of Romanian Roma to Western Europe. Causes, Effects, and Future Engagement Strategies, în care am coordonat componenta cantitativă a colectării datelor în România. Între 2014 și 2016, echipa de cercetare din România a realizat anchete și cercetări calitative în cinci localități: trei orașe de mărime medie și două sate situate în regiuni diferite ale țării. Teza se concentrează în principal asupra celor două situri de cercetare rurale, mixte etnic: Baratca, în județul Brașov, și Bighal, în județul Sălaj.

Ambele sate au populații de aproximativ 3.000–3.500 de locuitori și majorități locale maghiare, alături de populații rome considerabile. Romii reprezintă aproximativ 35 la sută din populația

din Baratca și 20 la sută din cea din Bighal. Deși mobilitatea internațională este relativ intensă în ambele comunități, caracteristicile lor lingvistice, religioase și socioeconomice diferă. Populația romă din Baratca este vorbitoare de limba română și a cunoscut o convertire tot mai amplă de la creștinismul ortodox la penticostalism, în timp ce majoritatea maghiară este preponderent luterană. În Bighal, majoritatea romilor vorbesc romani ca primă limbă și cunosc bine, de asemenea, maghiara și româna. Romii și maghiarii au aparținut în mod tradițional Bisericii Reformate, deși afilierea penticostală și baptistă s-au extins în rândul locuitorilor romi. Cele două localități ocupă, de asemenea, poziții diferite în cadrul unor județe transilvănene relativ dezvoltate: Baratca are o rată a marginalizării rurale de peste 24 la sută, în timp ce rata corespunzătoare din Bighal se situează între 6,1 și 12 la sută (Benedek et al., 2015, pp. 25–26; Teșliuc et al., 2016, p. 274).

Anchetele comunitare desfășurate în 2015 au urmărit să ajungă la cât mai multe gospodării de romi din ambele sate. Chestionarul gospodăriei a înregistrat componența gospodăriei, istoricul migrației și utilizarea remitențelor, împreună cu informații la nivel individual despre toți membrii gospodăriei. Setul de date rezultat conține 1.043 de înregistrări individuale din Baratca și 672 din Bighal, însumând 1.715 persoane.

Componenta calitativă s-a dezvoltat prin vizite repetate pe teren, realizate în cadrul mai multor proiecte de cercetare. Designul a fost secvențial și recursiv: observațiile etnografice anterioare au informat instrumentul de anchetă, în timp ce vizitele ulterioare au generat noi întrebări și au permis reconsiderarea constatărilor anterioare (Creswell, 2003). Materialul include interviuri formale, conversații informale, observație participativă și implicare susținută în viața cotidiană a satului. Participanții au inclus reprezentanți ai instituțiilor și organizațiilor locale, locuitori romi cu experiențe diverse de migrație, educaționale, ocupaționale și rezidențiale, precum și locuitori neromi. În Bighal, un exercițiu exploratoriu de cartografiere mentală a examinat, de asemenea, modul în care participanții maghiari și romi percepeau satul, identificau reperele semnificative și își situau comunitățile în spațiul fizic comun.

Limitele metodologice privesc în principal endogenitatea și inferența cauzală. Deoarece componenta cantitativă este transversală, ea nu poate stabili relații cauzale între remitențe și rezultatele educaționale. Prin urmare, constatările statistice sunt interpretate ca asocieri și examinate alături de dovezile calitative privind procesele, semnificațiile și secvențele temporale.

Participarea a fost voluntară și bazată pe consimțământ informat. Obiectivele și tema cercetării au fost explicate în timpul vizitelor pe teren, iar toate numele de persoane și de localități au fost pseudonimizate. Cercetarea a respectat principiile etice aplicabile cercetării cu comunități vulnerabile. În final, capitolul reflectă asupra implicațiilor muncii de teren de lungă durată pentru poziționalitatea cercetătoarei (Messing, 2019; Moralli, 2023; Tuzi, 2023). Prezența susținută a facilitat accesul și înțelegerea contextuală, dar a și încorporat-o pe cercetătoare în relații și obligații locale care au necesitat o reflecție etică și metodologică continuă.

V. ANALIZE EMPIRICE

V.1. Rezultate calitative

Acest capitol examinează modul în care migrația afectează gospodăriile și comunitățile de romi prin contextele sociale, instituționale și interetnice locale în care are loc mobilitatea. Pe baza muncii de teren etnografice de lungă durată, a interviurilor, conversațiilor informale, observației participative și a hărților mentale exploratorii, capitolul compară Baratca și Bighal ca două configurații locale distincte. Comparatia demonstrează că migrația, alocarea remitențelor, îmbunătățirea locuinței, participarea educațională și relațiile etnice locale nu pot fi analizate ca domenii separate. Resursele din migrație pătrund în comunități deja structurate de sărăcie, locuire precară, ocupare limitată, obligații de îngrijire, furnizare instituțională inegală, segregare spațială și stigmat etnic. În consecință, atât accesul la migrație, cât și capacitatea de a converti resursele derivate din migrație în schimbări pe termen mai lung sunt inegale și mediate local.

Cele două sate diferă substanțial în privința relațiilor interetnice, a rețelelor de migrație și a mediilor instituționale. Bighal se caracterizează prin relații de muncă interetnice relativ dense, legături patron–client, rudenie rituală și inițiative instituționale în domeniile locuirii, sănătății și educației. Aceste conexiuni nu elimină ierarhia etnică, dar permit unor indivizi și gospodării de romi să fie recunoscuți ca muncitori, vecini, parteneri sau rude rituale de încredere. Ele au facilitat, de asemenea, accesul la migrație prin rețele mixte etnic, care furnizează informații, contacte, intermediere și o anumită protecție pe piețele informale ale muncii din străinătate. În Baratca, în schimb, distanța socială mai mare și legăturile interetnice mai slabe au contribuit la o migrație prin rețele de romi mai închise etnic. Aceste configurații contrastante au fost descrise drept cooperativ-convergentă în Bighal și competitiv-divergentă în Baratca (Toma & Fosztó, 2018b). Ele influențează nu doar cine poate migra, ci și modul în care îmbunătățirile finanțate din remitențe sunt interpretate de instituțiile locale și de locuitorii majoritari.

Dovezile calitative indică faptul că alocarea remitențelor este structurată de o ierarhie a nevoilor, mai degrabă decât de preferințe izolate ale gospodăriei. În condiții de penurie, gospodăriile prioritizează hrana, îmbrăcămintea, medicamentele, încălzirea, facturile, rambursarea datoriilor și consumul cotidian. Resursele pot fi direcționate ulterior către aparatură electrocasnică, mobilier, utilități, transport și alte îmbunătățiri ale funcționalității domestice, urmate de investiții mai substanțiale în locuință, precum repararea acoperișurilor și a pereților, instalarea de băi sau bucătării și construirea de camere suplimentare. Cheltuielile

legate de educație — inclusiv rechizite, îmbrăcăminte, transport, hrană, cărți, dispozitive digitale, acces la internet, excursii și taxe — devin mai fezabile doar atunci când a fost atins un anumit grad de stabilitate a gospodăriei și a locuinței. Acest efect de prag nu ar trebui înțeles ca o progresie universală sau mecanică. El identifică o secvență materială recurentă, în care gospodăriile care se confruntă cu deprivare severă trebuie mai întâi să-și asigure condițiile reproducerii cotidiene înainte de a putea susține cheltuieli educaționale pe termen mai lung.

Locuirea reprezintă, așadar, mai mult decât consum sau expunere vizibilă a statutului. Ea constituie o infrastructură a reproducerii gospodăriei, care poate reduce supraaglomerarea, îmbunătățește funcționalitatea domestică și crea condiții mai stabile pentru copii. Cu toate acestea, îmbunătățirea locuinței nu duce automat la succes educațional sau la incluziune socială. Consecințele ei spațiale și simbolice diferă între cele două sate. În Bighal, remitențele au contribuit în principal la îmbunătățirea cartierului rom existent, iar actorii majoritari au avut tendința de a încorpora aceste schimbări într-o narațiune mai largă a dezvoltării locale. În Baratca, unele familii de romi au folosit veniturile din migrație pentru a cumpăra case în zone centrale sau mixte etnic, producând o formă de desegregare rezidențială de jos în sus. Această mobilitate spațială a intensificat însă adesea trasarea granițelor de către majoritate, deoarece deplasarea romilor spre centrul satului a fost interpretată ca o competiție, o încălcare a teritoriului sau o amenințare la adresa ordinii etnice stabilite. Mobilitatea materială poate, așadar, re poziționa spațial gospodăriile de romi fără a produce o recunoaștere sau o acceptare socială corespunzătoare.

Educația demonstrează cel mai clar caracterul condiționat al efectelor migrației. Remitențele pot acoperi costurile ascunse ale școlarizării, pot reduce nevoia copiilor de a munci și pot sprijini aspirațiile educaționale. În același timp, migrația părinților poate perturba aranjamentele de îngrijire, poate crește responsabilitățile fraților mai mari și poate întrerupe frecventarea școlii. Măsura în care resursele din migrație sprijină persistența educațională depinde de interacțiunea lor cu condițiile instituționale locale. Bighal oferă un sprijin educațional relativ mai puternic prin intervenții timpurii, ofertă locală de nivel secundar, proximitate mai mare față de orașe, oportunități multilingve, participare școlară consolidată și o intermediere instituțională mai activă. Baratca a avut mai puține programe educaționale, nu are o școală secundară locală și se confruntă cu distanțe și costuri de transport substanțial mai mari. Comparăția indică, în consecință, că participarea educațională nu poate fi explicată doar prin venitul sau aspirațiile gospodăriei. Ea depinde, de asemenea, de școli accesibile, de familiarizarea instituțională timpurie, de sprijin lingvistic, de asigurarea hranei, de aranjamente

de îngrijire fiabile și de capacitatea de a acoperi costurile materiale asociate frecvenței regulate.

Răspunsurile instituționale modelează, la rândul lor, modul în care este evaluată mobilitatea romilor. Funcționarii locali, educatorii și alți actori instituționali pot sprijini gospodăriile de romi judecându-le, în același timp, prin prisma unor așteptări privind munca, disciplina, ordinea domestică, creșterea copiilor, curățenia și recunoștința. Aceasta produce un cadru al meritului, în care îmbunătățirile sunt aprobate atunci când se conformează normelor majorității, dar pot fi interpretate ca risipitoare, excesive sau nemeritate atunci când contestă ierarhiile sociale și spațiale stabilite. Bunăvoința și suspiciunea coexistă, așadar, în guvernarea cotidiană a marginalității.

Capitolul conchide că migrația nu generează o mișcare liniară de la remitențe la îmbunătățirea locuinței, progres educațional și incluziune socială. Consecințele ei sunt condiționate, secvențiale și contestate. Inițial, remitențele tind să susțină reproducerea gospodăriei și stabilizarea domestică; convertirea lor în investiție educațională susținută depinde de aranjamentele de îngrijire, infrastructura instituțională, accesibilitatea școlii, rețelele interetnice și climatul local de incluziune sau excluziune. Migrația poate îmbunătăți condițiile de trai, poate facilita desegregarea rezidențială parțială și poate modifica statutul gospodăriei, dar poate și intensifica diferențierea în cadrul comunităților de romi și poate provoca o nouă trasare a granițelor. Granițele etnice locale sunt, așadar, mai degrabă dinamice decât fixe, însă deschiderile create prin migrație, îmbunătățirea locuinței, participarea instituțională sau convertirea religioasă rămân selective și condiționate.

V.2. Rezultate cantitative

Acest capitol examinează dacă mecanismele identificate prin cercetarea calitativă se reflectă și în tipare cantitative la nivel de gospodărie și la nivel individual. El se concentrează asupra a trei întrebări înrudite: dacă gospodăriile cu și fără migranți diferă sistematic; dacă experiența migrației și primirea de remitențe sunt asociate cu condițiile economice ale gospodăriei, cu locuirea și cu alocarea remitențelor; și ce caracteristici individuale, ale gospodăriei și contextuale sunt asociate cu nivelul de educație atins. Analiza combină statistici descriptive, teste bivariate, modele de regresie logistică binară care prezic absolvirea a cel puțin opt clase și modele OLS exploratorii care examinează niveluri mai largi ale educației atinse.

Baza de date cantitative conține 420 de gospodării de romi autodeclarați și 1.715 persoane: 240 de gospodării și 1.043 de înregistrări individuale în Baratca, și 180 de gospodării și 672 de

înregistrări individuale în Bighal. Deși aproximativ aceeași proporție a gospodăriilor din cele două localități include cel puțin o persoană cu experiență de migrație internațională — 59,2% în Baratca și 59,4% în Bighal —, semnificația economică și organizarea migrației diferă substanțial. În Baratca, principalele surse de venit ale gospodăriilor sunt munca ocazională (35,4%), Venitul minim garantat sau VMG (35,0%) și remitențele (21,7%), în timp ce venitul salarial formal este aproape absent (0,8%). În Bighal, VMG este sursa principală dominantă de venit (57,8%), ocuparea formală este mai vizibilă (13,3%), iar beneficiile sociale și pensiile reprezintă încă 18,3%, în timp ce doar 2,2% dintre gospodării raportează remitențele ca sursă principală de venit.

Sistemele de migrație ale celor două localități diferă și ele. Toată migrația internațională înregistrată a avut loc după aderarea României la Uniunea Europeană în 2007. Migrația din Baratca este puternic concentrată spre Regatul Unit, care reprezintă 78,5% din destinațiile raportate, și implică în general perioade mai lungi petrecute în străinătate. Migrația din Bighal este mai dispersată geografic și se bazează mai frecvent pe mobilitate de scurtă durată sau sezonieră, în special către Ungaria, Spania și Republica Cehă. Aceste diferențe se reflectă în primirea remitențelor. În Baratca, 37,1% din totalul gospodăriilor au raportat că primesc bani din străinătate, față de doar 5,6% în Bighal. În rândul gospodăriilor cu experiență de migrație, proporțiile corespunzătoare sunt 59,2% și 9,3%. Experiența migrației și primirea remitențelor trebuie, așadar, tratate ca condiții distincte din punct de vedere analitic.

Migrația este concentrată în rândul gospodăriilor cu copii în ambele comunități. În Baratca, 94,4% dintre gospodăriile cu migranți includ cel puțin un minor, față de 72,4% dintre gospodăriile fără migranți, iar această asociere este semnificativă statistic. Proporțiile corespunzătoare în Bighal sunt 74,8% și 53,4%. Gospodăriile cu migranți sunt, de asemenea, mai expuse supraaglomerării. În Baratca, 47,9% dintre gospodăriile cu migranți au mai mult de trei persoane pe cameră, față de 35,7% dintre gospodăriile fără migranți, deși asocierea este marginală și nu atinge pragul convențional de semnificație ($p = 0,061$). În Bighal, diferența dintre gospodăriile cu și fără migranți — 35,5% față de 20,5% — este semnificativă statistic ($p = 0,031$). Aceste rezultate nu susțin presupunerea că gospodăriile cu experiență de migrație au neapărat condiții de locuire mai bune.

Alocarea remitențelor diferă, de asemenea, semnificativ între cele două localități. În Baratca, banii primiți din străinătate sunt direcționați predominant către hrană (90,4%), îmbrăcăminte (47,1%), bunuri pentru gospodărie (38,8%), cheltuieli legate de locuință (37,9%) și rambursarea datoriilor (17,5%). Doar 4,6% raportează cheltuieli pentru școlarizarea copiilor.

În Bighal, bunurile pentru gospodărie reprezintă categoria raportată cel mai frecvent (68,9%), urmate de hrană (53,9%), în timp ce cheltuielile pentru școlarizarea copiilor sunt substanțial mai frecvente (33,9%). Aceste distribuții indică faptul că remitențele din Baratca sunt absorbite mai puternic de subzistență și de nevoile imediate ale gospodăriei, în timp ce în Bighal o proporție mai mare din transferurile raportate poate fi direcționată către echiparea gospodăriei, educație, construcții și cheltuieli medicale. Cu toate acestea, numărul mic de gospodării care primesc remitențe în Bighal impune prudență în interpretarea diferențelor procentuale.

Rezultatele educaționale sunt considerabil mai favorabile în Bighal, în pofida importanței financiare mai reduse a remitențelor. În eșantionul complet, 42,0% dintre persoanele din Baratca nu au niciun nivel de școlarizare absolvit, față de 28,0% în Bighal. Absolvirea gimnaziului și participarea la învățământul secundar superior sau profesional sunt, de asemenea, mai frecvente în Bighal. Datele din Baratca relevă un dezavantaj deosebit de sever în rândul adolescenților și tinerilor adulți: 44,7% dintre cei cu vârsta de 15–18 ani și 32,7% dintre cei cu vârsta de 19–23 de ani nu au niciun nivel educațional absolvit.

Analizele bivariate pentru respondenții născuți între 1988 și 2005 arată că relația dintre migrație și absolvirea a cel puțin opt clase diferă în funcție de localitate. În Baratca, rata de absolvire este identică în rândul persoanelor din gospodăriile cu și fără migranți: 33,3%. În Bighal, 92,7% dintre persoanele din gospodăriile cu experiență de migrație au absolvit cel puțin opt clase, față de 66,7% dintre cele din gospodăriile fără migranți; această asocieră este semnificativă statistic ($p = 0,007$), deși se bazează pe un subeșantion relativ mic. Primirea remitențelor nu este asociată semnificativ cu absolvirea a opt clase în niciuna dintre localități. Cronologia este, de asemenea, incertă, deoarece remitențele au fost măsurate la momentul anchetei și s-ar putea să nu fi fost disponibile în anii de școală ai respondenților.

Supraaglomerarea locuinței prezintă tiparul opus, specific localității. În Baratca, 63,0% dintre persoanele care trăiesc în gospodării cu cel mult trei persoane pe cameră au absolvit cel puțin opt clase, față de doar 12,8% dintre cele care trăiesc în locuințe mai aglomerate ($p < 0,001$). În Bighal, ratele corespunzătoare sunt 86,5% și 78,6%, iar diferența nu este semnificativă statistic. Astfel, experiența migrației diferențiază rezultatele educaționale în Bighal, dar nu și în Baratca, în timp ce supraaglomerarea locuinței este puternic asociată cu dezavantajul educațional în Baratca, dar nu și în Bighal.

Relația dintre cheltuielile din remitențe raportate pentru școlarizare și nivelul de educație atins variază în funcție de cohorta analitică. În subeșantionul mai mic 1988–2005, cheltuielile legate

de școlarizare nu sunt asociate semnificativ cu absolvirea a opt clase în niciuna dintre localități, în parte deoarece grupurile relevante sunt foarte mici. În cohorta mai largă 1988–2000, însă, 80,3% dintre persoanele din gospodăriile care raportează cheltuieli din remitențe pentru școlarizarea copiilor au absolvit cel puțin opt clase, față de 52,6% în rândul celor din gospodăriile care nu raportează astfel de cheltuieli ($p < 0,001$). Deoarece datele sunt transversale, această asociere nu demonstrează că cheltuielile din remitențe au cauzat un nivel educațional mai ridicat. Cheltuielile educaționale pot identifica, de asemenea, gospodării cu aspirații educaționale mai puternice, aranjamente migratorii mai stabile, o organizare mai bună sau un acces mai favorabil la școli.

Rezultatele multivariate confirmă importanța contextului local, nuanțând totodată efectele aparente ale migrației și ale locuirii. În specificația logistică ce examinează cohorta 1988–2000, Modelul 1 include localitatea, vârsta, experiența de migrație a gospodăriei, supraaglomerarea locuinței, venitul sigur, statutul de beneficiar VMG și numărul categoriilor de cheltuieli din remitențe. Modelul este semnificativ statistic, $\chi^2(7) = 134,479$, $p < 0,001$, are un R^2 Nagelkerke de 0,411 și clasifică corect 75,6% dintre cazuri. Localitatea este cel mai puternic predictor: respondenții din Baratca au șanse substanțial mai mici de a absolvi opt clase decât cei din Bighal. Experiența de migrație a gospodăriei și locuința mai puțin aglomerată sunt asociate pozitiv cu absolvirea, în timp ce lipsa unui venit sigur și dependența de VMG identifică dezavantajul economic. Numărul categoriilor de cheltuieli din remitențe nu este semnificativ în acest prim model.

Modelul 2 adaugă educația mamei și crește R^2 Nagelkerke la 0,540, iar acuratețea clasificării la 78,2%. Educația mamei devine unul dintre cei mai puternici predictorii: respondenții ale căror mame au absolvit cel puțin gimnaziul au șanse substanțial mai mari de a absolvi opt clase decât respondenții ale căror mame au un nivel educațional mai scăzut ($\text{Exp}(B) = 9,469$, $p < 0,001$). Localitatea, venitul sigur și statutul VMG rămân semnificative. În schimb, experiența de migrație a gospodăriei și supraaglomerarea devin ne semnificative după introducerea educației mamei. Aceasta indică faptul că asocierile lor inițiale cu absolvirea a opt clase se suprapun cu diferențele de capital educațional intergenerațional; nu stabilește un mecanism causal de mediere. Numărul categoriilor de cheltuieli din remitențe devine asociat negativ cu absolvirea în Modelul 2, sugerând că cheltuielile diversificate pot identifica gospodării confruntate cu multiple nevoi acumulate, mai degrabă decât gospodării cu o capacitate mai mare de investiție.

Modelele OLS suplimentare converg parțial cu rezultatele logistice, dar nu le reproduc pe deplin. Localitatea rămâne predictorul dominant, iar educația mamei, venitul sigur și statutul

VMG rămân asociate semnificativ cu nivelul educațional în sens larg. Supraaglomerarea devine nesemnificativă după introducerea educației mamei. Spre deosebire de modelul logistic final, însă, experiența de migrație a gospodăriei rămâne asociată pozitiv cu măsura educațională mai largă. Numărul categoriilor de cheltuieli din remitențe rămâne asociat negativ cu nivelul educațional atins. Aceste modele OLS sunt tratate ca verificări exploratorii de robustețe, deoarece nu țin cont de gruparea indivizilor în cadrul gospodăriilor.

Luată împreună, constatățile cantitative relevă un contrast central. Migrația și remitențele sunt financiar mai vizibile în Baratca, dar rezultatele educaționale sunt mai favorabile în Bighal. Baratca combină o economie a remitențelor mai puternică cu o supraaglomerare mai mare și un dezavantaj educațional mai profund. Bighal are fluxuri de remitențe mai slabe, dar un profil educațional mai favorabil. Prin urmare, rezultatele nu susțin o tranziție uniformă de la migrație sau primirea de remitențe la progres educațional. Contextul local rămâne factorul de diferențiere cel mai puternic și mai consecvent, în timp ce educația mamei și securitatea economică a gospodăriei explică diferențe importante în interiorul comunităților. Resursele legate de migrație devin semnificative prin interacțiunea lor cu capacitățile preexistente ale gospodăriei, condițiile de locuire, accesibilitatea școlii și mediul instituțional și interetnic mai larg.

Tabelul 40 *Prezentare comparativă: Baratca și Bighal*

	Baratca	Bighal
A · Profil demografic, economic și migratoriu		
Baza empirică	240 de gospodării de romi; 1.043 de înregistrări individuale	180 de gospodării de romi; 672 de înregistrări individuale
Profil demografic	Foarte tânăr: 39,8% cu vârsta de 0–14 ani; echilibrat pe sexe	Tânăr: 33,2% cu vârsta de 0–14 ani; echilibrat pe sexe
Limbă / religie	Predominant vorbitori de română (99,8%); puternic neoprotestanți (85,2%)	Predominant vorbitori de romani (94,6%); mixt — 64,7% neoprotestanți, 32,1% reformați
Tipar rezidențial	97,7% compact / segregat	81,3% compact / segregat; 18,8% dispersat
Structura gospodăriei	Medie $\approx$ 4,8 persoane; 24,6% au 6+ membri; 79,2% nucleare cu minori	Medie $\approx$ 4,2 persoane; 13,4% au 6+ membri; 62,8% nucleare cu minori
Caracteristici economice	Trei piloni aproape egali: muncă ocazională 35,4%, VMG 35,0%, remitențe 21,7%; salariul formal aproape absent (0,8%)	VMG dominant (57,8%); salariul formal mai vizibil (13,3%); remitențele rare ca venit principal (2,2%); muncă ocazională mai redusă (7,8%)
Experiența migrației	16,5% la nivel individual; episoade mai lungi (42,4% dintre plecări $\geq$ 4 luni)	21,6% la nivel individual; episoade mai scurte (29,7% de o lună; doar 9,0% $\geq$ 4 luni)
Rețele de migrație	Rețele și intermediari romi omogeni etnic, orientați spre Regatul Unit	Rețele locale mixte (contacte maghiare, românești); rute sezoniere mai scurte

	Baratca	Bighal
B · Remitențe, locuire și rezultate educaționale		
Primirea remitențelor (luna anterioară)	37,1% din totalul gospodăriilor; 59,2% dintre gospodăriile cu migranți	5,6% din totalul gospodăriilor; 9,3% dintre gospodăriile cu migranți
Alocarea banilor din străinătate	Mai ales nevoi de bază: hrană 90,4%, îmbrăcăminte 47,1%, bunuri pentru gospodărie 38,8%, locuință 37,9%; școlarizare redusă (4,6%)	Bunuri pentru gospodărie 68,9%, hrană 53,9%, școlarizare 33,9%; construcția casei în răspunsurile deschise (10,0%)
Locuire / supraaglomerare → educație	Absolvirea a 8 clase: 63,0% la ≤ 3 persoane/cameră față de 12,8% peste; asociere puternică	86,5% față de 78,6%; asociere slabă
Profil educațional (eșantion complet)	Mai scăzut: 42,0% fără școală absolvită, 29,8% primar, 26,8% gimnaziu, 0,5% liceu, 0,9% școală profesională	Mai favorabil: 28,0% fără școală absolvită, 20,5% primar, 39,0% gimnaziu, 8,3% liceu, 3,9% școală profesională, 0,3% universitate
Migrație → absolvirea a 8 clase	Identice (33,3%) cu și fără migrație; nesemnificativ	66,7% fără față de 92,7% cu migrație; semnificativ
Remitențe → absolvirea a 8 clase	27,5% fără față de 42,3% cu; nesemnificativ	81,0% fără față de 100,0% cu; nesemnificativ, N foarte mic
C · Rezultatele regresiiilor, mecanisme calitative și model explicativ		
Rezultatele regresiiilor	Rezidența în Baratca asociată cu un nivel educațional mai scăzut; supraaglomerarea contează în modelele mai simple, dar slăbește odată cu introducerea educației mamei	Funcționează drept context de referință mai favorabil; educația mamei puternic pozitivă; localitatea înalt semnificativă
Educația mamei	Educația scăzută a mamei – un canal major al reproducerii dezavantajului	Educația mai ridicată a mamei – decisivă; contribuie la explicarea profilului mai puternic
Calitativ — locuire	Investiție vizibilă și mobilă spațial; casele de pe drumul principal citite ca transgresare a granițelor, provocând rezistența majorității	Îmbunătățirile rămân în interiorul / în apropierea cartierului rom; citite ca progres gradual al gospodăriei
Calitativ — educație	Aspirații constrânse de sărăcie, locuire, instituții fragile, relații conflictuale	Participare sprijinită de intervenție timpurie, intermediere, acces la școală, un climat mai tolerant
Integrare socială / evaluare morală	Competitivă, conflictuală; îmbunătățirile citite ca invazie sau progres nemeritat	Mai cooperantă, dar ierarhică; îmbunătățirile mai des recunoscute, însă distincțiile între cei care merită și cei care nu merită persistă
Mediu comunitar / instituțional	Mai puține semne ale unei intermediari incluzive susținute; conflictul și supravegherea mai vizibile istoric	Istoric mai consistent al intervenției educaționale, expertiză romă locală, intermediere activă
Model explicativ	Schimbare materială condusă de remitențe, dar convertirea în educație este blocată de supraaglomerare, sărăcie, instituții slabe, integrare contestată	Fluxuri de remitențe mai slabe, dar rezultate educaționale mai bune acolo unde resursele din migrație întâlnesc intermedierea, rețelele mixte și traseele educaționale mai solide

Notă. Compilație proprie pe baza dovezilor empirice (Capitolul 5).

VI. CONCLUZII

Constatările acestei teze arată că migrația internațională și remitențele generează forme importante, dar inegale, de schimbare socială în rândul gospodăriilor de romi din cele două localități rurale transilvănene studiate. Contribuția centrală a cercetării constă în depășirea unei simple opoziții între migrația ca forță a dezvoltării și migrația ca sursă de perturbare. În schimb, teza demonstrează că consecințele migrației depind de poziția socioeconomică anterioară a gospodăriilor, de accesul lor la rețelele de migrație, de condițiile de locuire, de aranjamentele de îngrijire, de infrastructura școlară, de relațiile interetnice locale și de modurile în care mobilitatea romilor este interpretată de actorii și instituțiile majoritare.

Remitențele nu devin automat investiție educațională, iar îmbunătățirea materială nu produce automat incluziune socială. În gospodăriile care se confruntă cu deprivare severă, resursele generate de migrație sunt frecvent absorbite de cerințele imediate ale reproducerii gospodăriei: hrană, îmbrăcăminte, încălzire, rambursarea datoriilor, reparații ale locuinței, camere suplimentare, mobilier, instalații sanitare și alte îmbunătățiri de bază. Dovezile calitative sugerează că doar după atingerea unui anumit grad de stabilitate domestică gospodăriile pot direcționa mai ușor resurse către educația copiilor. Această secvență nu este nici universală, nici mecanică, iar datele cantitative nu pot stabili ordinea ei cauzală sau temporală. Cu toate acestea, dovezile combinate susțin concluzia că efectele migrației sunt condiționate, secvențiale, relaționale și mediate local.

Prima întrebare de cercetare a examinat ce diferențiază gospodăriile de romi cu migranți de cele fără migranți în privința profilurilor demografice, economice, locative și educaționale. Dovezile nu susțin presupunerea că gospodăriile cu migranți o duc uniform mai bine. Migrația diferențiază gospodăriile prin accesul lor la rețele, prin capacitatea de a mobiliza forță de muncă în străinătate, prin posibilitatea de a primi remitențe și prin oportunitățile de a converti resursele derivate din migrație în îmbunătățiri ale locuinței, consum, educație sau mobilitate spațială. Formele pe care le ia această diferențiere variază între cele două comunități.

În Bighal, migrația a fost facilitată de forme anterioare de proximitate interetnică, de relațiile de muncă cotidiene, de aranjamentele patron–client, de încredere și de rudenie rituală. Aceste relații nu au eliminat ierarhia etnică, dar au oferit unor gospodării de romi acces la rețele de migrație mixte, informații, contacte și intermediere. În Baratca, migrația s-a dezvoltat în principal prin rețele de romi mai închise. Distanța socială mai mare dintre romi și locuitorii majoritari a însemnat, de asemenea, că progresul material și mobilitatea spațială ale romilor au

fost mai frecvent interpretate drept competitive sau amenințătoare. Migrația a diferențiat, așadar, gospodăriile în ambele comunități, dar a făcut-o prin rețele diferite și în cadrul unor sisteme locale diferite de oportunități și constrângeri.

A doua întrebare de cercetare a privit alocarea remitențelor și relația acesteia cu poziția socioeconomică a gospodăriei. Interviuurile indică o ierarhie a nevoilor. Gospodăriile care se confruntă cu penurie severă folosesc mai întâi resursele disponibile pentru hrană, îmbrăcăminte, medicamente, încălzire, facturi, rambursarea datoriilor și nevoile imediate ale copiilor. Odată ce aceste cerințe sunt acoperite cel puțin parțial, banii pot fi direcționați către funcționalitatea domestică și locuință: aparatură electrocasnică, mobilier, reparații ale acoperișului, băi, bucătării, camere suplimentare, garduri, curți sau acces la utilități. În contexte de deprivare de lungă durată și supraaglomerare, aceste cheltuieli nu ar trebui reduse la consum sau la expunerea statutului. Ele reprezintă forme de reparație infrastructurală prin care gospodăriile încearcă să stabilească condiții minim adecvate ale vieții cotidiene.

Ancheta înregistrează diferențe substanțiale între cele două localități și este compatibilă cu această interpretare, deși nu poate reconstitui secvența temporală a cheltuielilor gospodăriei. În Baratca, remitențele sunt direcționate predominant către hrană, îmbrăcăminte, bunuri pentru gospodărie, cheltuieli legate de locuință și rambursarea datoriilor, în timp ce cheltuielile pentru școlarizarea copiilor sunt rare. În Bighal, primirea remitențelor este mult mai puțin frecventă, dar o proporție mai mare din transferurile raportate este alocată bunurilor pentru gospodărie, școlarizării, construcțiilor și cheltuielilor medicale. Aceste diferențe sugerează că alocarea remitențelor reflectă atât severitatea nevoilor gospodăriei, cât și condițiile locale mai largi în care aceste nevoi pot fi abordate.

A treia întrebare de cercetare a vizat momentul în care migrația și remitențele se traduc în investiție educațională, în loc să fie absorbite de locuire și de consumul imediat. Dovezile calitative identifică mai multe condiții. Gospodăria trebuie să atingă un anumit grad de stabilitate domestică; aranjamentele de îngrijire trebuie să rămână funcționale pe durata migrației; școlile trebuie să fie accesibile prin proximitate, transport, participare preșcolară sau mediere instituțională; iar adulții trebuie să poată face față cerințelor materiale și administrative recurente ale școlarizării. Atunci când gospodăriile rămân supraaglomerate, nesigure sau slab servite, cheltuielile educaționale concurează cu cerințe domestice mai urgente. O locuință mai adecvată poate face școlarizarea mai ușor de susținut, dar nu produce prin ea însăși progres educațional. Educația părinților, aranjamentele de îngrijire, accesibilitatea școlii, sprijinul instituțional și structurile locale de oportunitate rămân decisive.

Cazul longitudinal al unei familii din Bighal, urmărite pe parcursul a aproximativ două decenii, oferă cea mai clară ilustrare calitativă a acestui proces. În această perioadă, gospodăria și-a îmbunătățit și extins locuința, inițial supraaglomerată, în timp ce traiectoriile educaționale ale copiilor au avansat și ele. Două fiice au absolvit studii universitare, iar al treilea copil a absolvit liceul. Veniturile din migrație, îmbunătățirea locuinței, intervenția preșcolară, aspirațiile părinților și un mediu instituțional relativ favorabil au acționat împreună. Cazul ilustrează argumentul pragului de locuire, dar nu demonstrează o simplă progresie cauzală de la veniturile din migrație la o locuință mai bună și, ulterior, la succes educațional.

A patra întrebare de cercetare a examinat modul în care migrația și remitențele remodelează locuirea și segregarea spațială. În Bighal, îmbunătățirile finanțate din remitențe au fost realizate în general în interiorul sau în apropierea cartierului rom. Deși segregarea rezidențială a persistat, îmbunătățirea locuințelor și dezvoltarea infrastructurii au fost mai ușor încorporate într-o narațiune locală a progresului treptat al gospodăriilor și al comunității. În Baratca, unele familii de romi au folosit resursele derivate din migrație pentru a cumpăra sau îmbunătăți case pe drumul principal și în zone mai centrale ale satului. Aceasta a produs o formă parțială de desegregare rezidențială de jos în sus, dar a generat și o rezistență mai puternică din partea locuitorilor majoritari.

Comparația demonstrează că deplasarea spațială nu este echivalentă cu incluziunea socială. Traversarea fizică a granițelor rezidențiale capătă consecințe sociale prin semnificațiile care îi sunt atribuite. Acolo unde îmbunătățirea locuințelor romilor este considerată legitimă, ea poate contribui la recunoaștere și la schimbarea statutului gospodăriei. Acolo unde este interpretată ca încălcare a teritoriului, competiție sau progres nemeritat, mobilitatea rezidențială poate intensifica trasarea granițelor simbolice și morale. Locuirea finanțată din remitențe poate, așadar, produce îmbunătățiri materiale și desegregare parțială fără a genera o acceptare socială corespunzătoare.

A cincea întrebare de cercetare a privit efectele migrației și ale primirii de remitențe asupra traiectoriilor educaționale ale copiilor. Aceste efecte sunt mixte și condiționate. Migrația poate sprijini educația atunci când remitențele stabilizează gospodăria, acoperă costurile ascunse ale școlarizării, reduc nevoia copiilor de a munci și acționează alături de aranjamente de îngrijire fiabile și școli accesibile. Migrația poate crea și riscuri atunci când absența părinților perturbă îngrijirea, copiii mai mari își asumă responsabilități casnice sau generatoare de venit, mobilitatea sezonieră întrerupe frecventarea școlii ori băieții și fetele sunt orientați timpuriu spre muncă, migrație sau întemeierea unui cuplu.

Educația apare în interviuri atât ca aspirație, cât și ca investiție incertă. Părinții și tinerii prețuiesc adesea școlarizarea, dar randamentele ei așteptate sunt slăbite de sărăcie, discriminare, oportunități restrânse pe piața muncii și disponibilitatea imediată a migrației sau a muncii informale. Rezultatele cantitative întăresc natura condiționată a relației. Experiența de migrație a gospodăriei este asociată pozitiv cu absolvirea a cel puțin opt clase în Bighal, dar nu și în Baratca. Primirea remitențelor nu prezintă o asociere robustă statistic cu absolvirea în niciuna dintre localități, în timp ce relația dintre cheltuielile din remitențe legate de educație și nivelul educațional atins variază în funcție de cohorta analitică și de model. Migrația nu poate fi, așadar, tratată ca un mecanism educațional autonom.

A șasea întrebare de cercetare a examinat modul în care locuitorii majoritari și reprezentanții instituționali interpretează schimbările în locuirea, consumul, educația și poziția spațială a romilor. Materialul calitativ arată că mobilitatea romilor este evaluată prin înțelegeri etnicizate și moralizate ale meritului. Actorii majoritari și instituționali pot recunoaște deprivarea și pot ajuta anumite familii de romi, dar această recunoaștere este adesea condiționată de disciplina muncii, frecventarea școlii, creșterea corespunzătoare a copiilor, curățenie, ordinea gospodăriei, recunoștință și moderație.

Atunci când gospodăriile de romi își îmbunătățesc casele, cumpără bunuri de consum, primesc asistență socială sau se mută în spații centrale în moduri percepute ca excesive sau amenințătoare, aceleași schimbări pot fi interpretate ca iresponsabilitate, ostentație, risipă sau progres nemeritat. Acest cadru al meritului explică de ce îmbunătățirea materială nu devine neapărat mobilitate socială recunoscută. Migrația și remitențele pot transforma locuirea, consumul și posibilitățile educaționale fără a dizolva ierarhiile etnice prin care aceste schimbări sunt judecate la nivel local.

Evaluarea ipotezelor

H1 a propus că gospodăriile de romi cu migranți și cele care primesc remitențe diferă sistematic de gospodăriile fără migranți în ceea ce privește condițiile de locuire și mobilitatea spațială, deși avantajul produs de migrație variază în funcție de tiparul migrator și de contextul local. Ipoteza este parțial confirmată. Dovezile calitative documentează puternic diferențierea prin îmbunătățirea locuințelor, extinderea caselor, bunuri de consum și, în unele cazuri, re poziționare rezidențială. Ancheta nu stabilește însă că migrația este asociată în mod consecvent cu o locuire mai bună sau cu mutarea din zonele segregate. Migrația nu este asociată în mod clar cu tipul rezidențial în niciuna dintre localități, iar relația ei cu nivelul educațional

atins diferă, de asemenea, între Bighal și Baratca. Prin urmare, H1 este susținută ca argument despre diferențierea gospodăriilor și variația locală, dar nu ca afirmație statistică generală privind un avantaj uniform al migranților sau desegregarea spațială.

H2 a propus că alocarea remitențelor reflectă poziția socioeconomică a gospodăriei, gospodăriile mai sărace prioritizând consumul de bază și reproducerea cotidiană înaintea locuirii și educației. Această ipoteză este susținută cel mai clar de dovezile calitative. Interviuurile relevă în mod consecvent o ierarhie în care hrana, îmbrăcămintea, încălzirea, medicamentele, datoriile și nevoile cotidiene preced îmbunătățirile majore ale locuinței și cheltuielile educaționale. Ancheta documentează tipare de cheltuire a remitențelor specifice localităților, compatibile cu acest mecanism, dar nu reconstituie sistematic ordinea în care au fost abordate nevoile gospodăriei. Deoarece ancheta este transversală, iar categoriile de cheltuieli sunt limitate, componenta secvențială a H2 nu poate fi demonstrată cantitativ. Ipoteza este, așadar, puternic susținută calitativ și susținută indirect de constatările cantitative.

H3 a propus că gospodăriile care și-au asigurat o locuință mai adecvată sunt mai predispuse să direcționeze resurse către educația copiilor. Ipoteza este parțial confirmată. Interviuurile și cazul longitudinal din Bighal susțin interpretarea pragului de locuire, în timp ce ancheta demonstrează o asociere puternică între supraaglomerare și dezavantajul educațional în Baratca. Totuși, condițiile de locuire nu rămân un predictor independent în toate specificațiile de regresie odată ce sunt incluse educația mamei și contextul local. Adecvarea locuinței ar trebui interpretată, în consecință, ca parte a unei configurații mai largi a stabilității gospodăriei, și nu ca o cauză autonomă a investiției educaționale.

H4 a propus că consecințele educaționale ale migrației sunt condiționate: migrația poate sprijini educația atunci când remitențele sunt alocate școlarizării și aranjamentele de îngrijire rămân stabile, dar poate crea riscuri educaționale atunci când absența părinților perturbă îngrijirea, crește responsabilitățile copiilor sau creează dificultăți de continuitate și reintegrare școlară. Această ipoteză este parțial confirmată. Dovezile calitative susțin puternic existența atât a mecanismelor facilitatoare, cât și a celor perturbatoare. Constatările cantitative sunt mai prudente: experiența migrației este asociată pozitiv cu absolvirea a opt clase în Bighal, dar nu și în Baratca, iar nici primirea remitențelor, nici cheltuielile legate de educație nu prezintă o relație uniformă cu nivelul educațional atins în toate analizele. Prin urmare, H4 nu este confirmată ca efect cantitativ general, dar propoziția ei centrală — că rezultatele migrației depind de resursele gospodăriei, de aranjamentele de îngrijire, de accesibilitatea școlii și de contextul local — este susținută.

H5 a propus că actorii majoritari evaluează schimbările legate de migrație prin judecăți privind meritul și că progresul material poate să nu reducă, sau chiar poate intensifica, distanța socială. Această ipoteză este puternic susținută de materialul calitativ. Îmbunătățirea locuințelor romilor, consumul și mobilitatea spațială sunt interpretate în mod repetat prin prisma unor așteptări moralizate privind disciplina, munca, curățenia, creșterea copiilor, respectabilitatea și utilizarea legitimă a resurselor. Ancheta nu a fost concepută pentru a măsura direct aceste cadre interpretative. H5 este, așadar, puternic confirmată calitativ, dar rămâne în afara sferei directe a bazei de date privind gospodăriile.

Luate împreună, aceste constatări susțin o interpretare condiționată și secvențială a efectelor migrației și remitențelor. Materialul calitativ identifică mecanismele prin care gospodăriile încearcă să stabilizeze reproducerea cotidiană și locuirea înainte de a susține cheltuieli educaționale pe termen mai lung. Ancheta arată că rezultatele educaționale sunt structurate de localitate, securitatea economică a gospodăriei, condițiile de locuire și capitalul educațional intergenerațional, mai degrabă decât de migrația ca atare. Resursele legate de migrație operează în cadrul acestor condiții, și nu independent de ele.

Această interpretare este compatibilă cu abordările care situează migrația în procese mai largi de transformare socială, în loc să o trateze ca factor izolat al dezvoltării (Castles, 2010; de Haas & Fransen, 2018). Ea corespunde, de asemenea, cercetărilor care arată că, în contextele de origine mai sărace, remitențele sunt frecvent folosite pentru consum și reproducerea gospodăriei înainte de a deveni disponibile pentru alte investiții (de Haas, 2005; Adams & Cuecuecha, 2010). În același timp, constatările nuanțează literatura privind migrația părinților și perturbarea educațională: migrația poate submina îngrijirea și continuitatea școlară, dar poate și sprijini educația atunci când este combinată cu aranjamente stabile ale gospodăriei, intermediere instituțională și infrastructură educațională accesibilă.

Relevanța empirică directă a constatărilor este limitată la populațiile de romi care trăiesc în localități rurale transilvănene mixte etnic, stratificate social și parțial segregate, în care se intersectează migrația, ocuparea informală, deprivarea locativă, nivelul educațional scăzut și relațiile majoritate-minoritate. Constatările nu ar trebui generalizate mecanic la toate comunitățile de romi din România sau din Europa. Procesele pot fi diferite în comunitățile urbane, în localitățile cu alte destinații migratorii, în populațiile cu istorii mai solide de ocupare formală sau în contextele cu configurații etnice și instituționale diferite.

Validitatea externă a cercetării este, aşadar, mai degrabă analitică decât statistică. Concepte precum secvenţierea remitenţelor, pragul de locuire, investiţia educaţională condiţionată, intermedierea instituţională şi recunoaşterea bazată pe merit pot fi relevante pentru alte comunităţi rurale sau periurbane marginalizate, în care resursele generate de migraţie sunt filtrate prin deprivare locativă, acces instituţional inegal şi ierarhii etnice locale.

VI.1. Limitele cercetării

Prima limită priveşte sfera materialului empiric. Cercetarea se concentrează asupra a două localităţi rurale din Transilvania şi nu pretinde reprezentativitate naţională. Comparaţia este valoroasă analitic deoarece arată cum procese similare produc rezultate diferite în condiţii locale diferite, dar comunităţile cu alte istorii migratorii, configuraţii religioase, relaţii cu populaţiile majoritare, infrastructuri şcolare sau aranjamente instituţionale pot prezenta tipare diferite.

A doua limită priveşte datele de anchetă transversale, care nu au fost concepute iniţial special pentru toate întrebările de cercetare examinate în teză, în special pentru cele legate de educaţie. Modelele cantitative identifică asocieri, nu efecte cauzale. Experienţa migraţiei, primirea remitenţelor, condiţiile de locuire, poziţia economică a gospodăriei şi educaţia părinţilor sunt interconectate. Analiza nu poate determina dacă nivelul educaţional mai ridicat rezultă din migraţie, din resursele anterioare ale gospodăriei care au făcut posibilă migraţia, dintr-un acces instituţional mai favorabil sau din capitalul educaţional intergeneraţional. Ar fi necesare paneele longitudinale de gospodărie, anchete repetate privind cheltuielile şi istorii detaliate ale remitenţelor pentru a testa mai precis dacă gospodăriile trec de la consum la locuire şi, ulterior, la educaţie.

A treia limită priveşte măsurarea rezultatelor educaţionale. Absolvirea a cel puţin opt clase este un prag semnificativ în contextul comunităţilor de romi marginalizate structural şi al sistemului educaţional românesc. Ea oferă totuşi doar o reprezentare parţială a traiectoriilor educaţionale. Nu măsoară calitatea educaţiei, retenţia, absenteismul, experienţele şcolare, discriminarea sau tranziţiile către şi prin învăţământul secundar superior. Constatările ar trebui, aşadar, interpretate ca dovezi privind un prag educaţional de bază, şi nu ca o explicaţie completă a mobilităţii educaţionale.

A patra limită priveşte dificultatea de a separa migraţia de procesele mai largi de transformare locală. În perioada acoperită de cercetare, cele două comunităţi au cunoscut şi dezvoltarea infrastructurii, restructurarea pieţei muncii, reforme şcolare, convertire religioasă, schimbări

demografice și modificări ale relațiilor interetnice. Migrația a făcut parte din aceste procese, și nu a operat ca variabilă izolată. Aceasta este atât o limită metodologică, cât și o concluzie analitică: efectele migrației apar prin câmpurile sociale locale aflate în schimbare, în care mobilitatea devine posibilă, semnificativă și contestată.

VI.2. Recomandări de politici publice

Implicațiile pentru politicile publice decurg din concluzia centrală a tezei: îmbunătățirea materială nu echivalează prin ea însăși cu incluziunea socială, iar resursele suplimentare ale gospodăriei nu se traduc automat în progres educațional. Dacă remitențele sunt absorbite inițial de subzistență, datorii, locuire și nevoi de îngrijire, intervențiile în educație, locuire, migrație și incluziunea romilor nu pot fi concepute ca domenii de politici separate. Ele necesită coordonare, o secvențiere adecvată și adaptare la condițiile locale. Migrația și remitențele pot contribui la schimbarea gospodăriei și a comunității, dar nu pot înlocui responsabilitatea publică.

În primul rând, conceperea politicilor ar trebui să se întemeieze pe o cunoaștere detaliată a comunităților locale. Cercetarea la nivel comunitar ar trebui să devină o componentă regulată a planificării intervențiilor în localitățile rurale și periurbane marginalizate cu populație romă. Astfel de evaluări ar trebui să examineze istoria așezării, diferențierea internă a gospodăriilor de romi, utilizarea limbilor, afilierea religioasă, ocupațiile, tiparele migratorii, relațiile cu populațiile majoritare, accesul la școală, infrastructura și formele de intermediere instituțională. Acest lucru este necesar deoarece politici aparent similare pot produce efecte diferite în comunități cu istorii, relații interetnice și capacități instituționale diferite.

În al doilea rând, locuirea ar trebui recunoscută ca una dintre condițiile materiale ale participării educaționale susținute. Gospodăriile cărora le lipsesc spațiul adecvat, instalațiile sanitare, încălzirea, apa, siguranța dreptului de folosință a locuinței sau accesul la transport trebuie să direcționeze resursele limitate către aceste nevoi înainte de a putea susține cheltuieli educaționale. Măsurile menite să reducă supraaglomerarea, să îmbunătățească instalațiile sanitare și utilitățile, să regularizeze documentația de proprietate și să dezvolte drumurile și transportul ar trebui, așadar, înțelese și ca intervenții relevante pentru educație. Îmbunătățirea locuinței nu produce automat un nivel educațional mai ridicat, dar o locuință inadecvată poate face participarea regulată considerabil mai dificilă.

În al treilea rând, sprijinul educațional ar trebui să abordeze consecințele condiționate ale migrației. Școlile, mediatorii, asistenții sociali și profesioniștii comunitari ar trebui să identifice

copiii care trăiesc în aranjamente de îngrijire transnaționale sau reconfigurate temporar și să le ofere sprijin practic. Acesta poate include menținerea comunicării cu părinții și îngrijitorii, facilitarea accesului la documente și transport, monitorizarea frecvenței și sprijinirea copiilor care revin după perioade petrecute în străinătate. Astfel de intervenții ar trebui să sprijine familiile, și nu să-i supună pe părinții migranți unei supravegheri punitive.

În al patrulea rând, intermedierea instituțională ar trebui consolidată la nivel local. Educația devine mai sustenabilă atunci când gospodăriile se pot baza pe școli accesibile, transport, servicii preșcolare, îndrumare administrativă și mediere activă. Mediatorii școlari și sanitari romi, asistenții sociali, cadrele didactice, autoritățile locale și intermediarii comunitari de încredere pot transforma drepturile formale în acces efectiv. Munca lor necesită finanțare stabilă, responsabilități clare, recunoaștere profesională și coordonare între școli, administrațiile locale, serviciile sociale și familii. În caz contrar, medierea instituțională rămâne dependentă de bunăvoința individuală și nu poate compensa excluziunea structurală.

În al cincilea rând, antidiscriminarea și prevenirea conflictelor interetnice ar trebui să fie obiective centrale ale politicilor publice. Îmbunătățirea locuințelor romilor, consumul și mobilitatea spațială sunt adesea interpretate prin categorii moralizate ale meritului. Progresul material poate, așadar, să nu producă recunoaștere și poate intensifica distanța socială atunci când familiile de romi se mută în spații mai centrale sau mai vizibile. Autoritățile ar trebui să trateze îmbunătățirea locuinței, mobilitatea rezidențială, accesul la servicii și aspirațiile educaționale ca exerciții legitime ale cetățeniei, și nu ca revendicări excepționale sau amenințătoare.

În al șaselea rând, instituțiile naționale, regionale și locale ar trebui să investească în sisteme îmbunătățite de date și monitorizare. Studiile comunitare longitudinale, anchetele repetate în gospodării și monitorizarea traiectoriilor școlare ar putea clarifica momentele în care migrația sprijină gospodăriile, momentele în care creează riscuri suplimentare și formele de asistență cele mai eficiente. Aceste date nu ar trebui să servească doar clasificării administrative. Ele ar trebui să informeze combinații adaptate local de măsuri privind locuirea, educația, asistența socială, antidiscriminarea și dezvoltarea comunitară.

În fine, politica privind revenirea ar trebui să depășească modelul idealizat al returnatului tânăr, cu studii superioare, antreprenorial sau înalt calificat. Teza susține dezvoltarea unui cadru integrat care tratează revenirea ca proces social ce implică ocuparea, locuirea, educația, sănătatea, protecția socială, documentele, îngrijirea familiei și reintegrarea locală. Un astfel de

cadru ar trebui să includă lucrătorii sezonieri și informali, familiile cu copii, returnații vârstnici, returnații romi și migranții care revin după o migrație nereușită sau întreruptă. El ar trebui să abordeze documentația administrativă, recunoașterea calificărilor și competențelor, sprijinul pentru ocupare, reintegrarea educațională a copiilor, locuirea și infrastructura, aranjamentele transnaționale de îngrijire, medierea comunitară și discriminarea.

Luate împreună, aceste recomandări indică o abordare integrată. Migrația și remitențele pot contribui la schimbarea socială, dar consecințele lor depind de locuințe sigure, aranjamente de îngrijire funcționale, școli accesibile, instituții de sprijin, infrastructură locală și relațiile dintre majoritate și minoritate. Politicile publice ar trebui să pornească de la secvența reală și diversitatea nevoilor gospodăriilor, în loc să presupună că veniturile din migrație vor deveni automat antreprenoriat, mobilitate educațională sau incluziune socială. Schimbarea durabilă necesită un mediu instituțional în care progresul material și social al romilor este recunoscut ca legitim, și nu stigmatizat în continuare.

Bibliografie

- Acharya, C. P., & Leon-Gonzales, R. (2014). How do Migration and Remittances Affect Human Capital Investment? The effects of relaxing information and liquidity constraints. *The Journal of Development Studies*, 50(3), 444–460. <https://doi.org/10.1080/00220388.2013.866224>
- Acharya, C. P., & Leon-Gonzales, R. (2019). The quest for quality education: International remittances and rural-urban migration in Nepal. *Migration and Development*, 8(2), 119–154. <https://doi.org/10.1080/21632324.2018.1429834>
- Achim, V. (2004). *The Roma in Romanian history*. Central European University Press.
- Acosta, P., Calderón, C., Fajnzylber, P., & López, H. (2008). What is the impact of international remittances on poverty and inequality in Latin America? *World Development*, 36(1), 89–114. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2007.02.014>
- Adams, D. (1987). *Dirk Gently's holistic detective agency*. William Heinemann.
- Adams, R. H., & Cuecuecha, A. (2010). Remittances, household expenditure and investment in Guatemala. *World Development*, 38(12), 1626–1641. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2010.03.003>
- Adams, R. H., Jr. (2005). Remittances, Household Expenditure and Investment in Guatemala, WPS 3532, Development Research Group, Washington: The World Bank.
- Adams, R. H., & Page, J. (2003). *International migration, remittances, and poverty in developing countries (Policy Research Working Paper No. 3179)*. World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-3179>
- Adams, R. H., & Page, J. (2005). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? *World Development*, 33(10), 1645–1669. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.05.004>
- Adorjáni, J., Antal, I., & Tonk, G. (2023). Preparation of two participatory social housing interventions in a marginalised Roma community in Romania. *Social Sciences*, 12(4), 216. <https://doi.org/10.3390/socsci12040216>
- Adunts, D., & Afunts, G. (2019). *Seasonal migration and education of children left behind: Evidence from Armenia (CERGE-EI Working Paper No. 641)*. Center for Economic Research and Graduate Education – Economics Institute.
- Alcaraz, C., Chiquiar, D., & Salcedo, A. (2012). Remittances, schooling, and child labor in Mexico. *Journal of Development Economics*, 97(1), 156–165. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2010.11.004>
- Alishani, A., & Nushi, A. (2012). Migration and development: The effects of remittances on education and health of family members left behind for the case of Kosovo. *Analytical*, 9, 42–57.
- Amega, K. (2018). Remittances, education and health in Sub-Saharan Africa. *Cogent Economics & Finance*, 6(1). <https://doi.org/10.1080/23322039.2018.1516488>
- Amuedo-Dorantes, C., Georges, A., & Pozo, S. (2010). Migration, remittances, and children's schooling in Haiti. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 630(1), 224–244. <https://doi.org/10.1177/0002716210368112>

- Amuedo-Dorantes, C., & Pozo, S. (2006). Remittance receipt and business ownership in the Dominican Republic. *The World Economy*, 29(7), 939–956. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00830.x>
- Amuedo-Dorantes, C., & Pozo, S. (2011). New evidence on the role of remittances on health care expenditures by Mexican households. *Review of Economics of the Household*, 9(1), 69–98. <https://doi.org/10.1007/s11150-009-9080-7>
- Anghel, R. G. (2009). Schimbare socială sau dezvoltare? Studiu de caz într-un oraș din România. In R. G. Anghel & I. Horváth (Eds.), *Sociologia migrației: Teorii și studii de caz românești* (pp. 249–267). Polirom.
- Anghel, R. G. (2013). *Romanians in Western Europe: Migration, status dilemmas, and transnational connections*. Lexington Books.
- Anghel, R. G. (2016). Migration in differentiated localities: Changing statuses and ethnic relations in a multi-ethnic locality in Transylvania, Romania. *Population, Space and Place*, 22(4), 356–366. <https://doi.org/10.1002/psp.1925>
- Anghel, R. G., Botezat, A., Coșciug, A., Manafi, I., & Roman, M. (2016). *International migration, return migration, and their effects: A comprehensive review on the Romanian case (IZA Discussion Paper No. 10445)*. IZA Institute of Labor Economics. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2895293>
- Anghel, R. G., Fauser, M., & Boccagni, P. (Eds.). (2019). *Transnational return and social change: Hierarchies, identities and ideas*. Anthem Press.
- Anghel, R. G., & Foszto, L. (2022). A generational divide? Coping with ethnic prejudice and inequality among Romanian Roma transnational returnees. *Social Inclusion*, 10(4), 105–114. <https://doi.org/10.17645/si.v10i4.5688>
- Anghel, R. G., & Horváth, I. (Eds.). (2009). *Sociologia migrației: Teorii și studii de caz românești*. Polirom.
- Anghel, R. G., Oltean, O., & Silian, A. P. (2022). Many mobile, few successful: Ethnicised return in a changing Romanian context. *Central and Eastern European Migration Review*, 11(2), 69–83. <https://doi.org/10.54667/ceemr.2022.18>
- Anthias, F. (2013). Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis. *Ethnicities*, 13(1), 3–19. <https://doi.org/10.1177/1468796812463547>
- Antia, K., Berner Rodoreda, A., & Winkler, V. (2022). Parental migration and left-behind children in Georgia: School teachers' experience and perception: A qualitative study. *BMC Public Health*, 22, Article 2077. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14516-8>
- Antman, F. M. (2011). The intergenerational effects of paternal migration on schooling and work: What can we learn from children's time allocations? *Journal of Development Economics*, 96(2), 200–208. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2010.11.002>
- Antman, F. M. (2012). Gender, educational attainment, and the impact of parental migration on children left behind. *Journal of Population Economics*, 25(4), 1187–1214. <https://doi.org/10.1007/s00148-012-0423-y>
- Antman, F. M. (2015). Gender discrimination in the allocation of migrant household resources. *Journal of Population Economics*, 28(3), 565–592. <https://doi.org/10.1007/s00148-015-0548-x>
- Anton, S., Koo, B., Man, T.-C., Moldovan, S. C., Stănculescu, M. S., & Swinkels, R. A. (2014). *Elaboration of integration strategies for urban marginalized communities:*

- The atlas of urban marginalized communities in Romania*. World Bank Group.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/857001468293738087>
- Askarov, Z., & Doucouliagos, H. (2020). A meta-analysis of the effects of remittances on household education expenditure. *World Development*, 129.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104860>
- Asztalos Morell, I., Greenfields, M., & Smith, D. M. (2018). Governing underprivileged Roma migrations within the EU: Receiving country responses and Roma resilience. *Local Economy*, 33(2), 123–126. <https://doi.org/10.1177/0269094218767329>
- Baciu, E. L., & Lazar, T. A. (2021). The influence of social capital on the educational attainment of Roma persons: Evidence from a qualitative study in Romania. In M. M. Mendes, O. Magano, & S. Toma (Eds.), *Social and economic vulnerability of Roma people: Key factors for the success and continuity of schooling levels* (pp. 183–199). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52588-0_12
- Baldassar, L. (2007). Transnational families and the provision of moral and emotional support: The relationship between truth and distance. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 14(4), 385–409. <https://doi.org/10.1080/10702890701578423>
- Baciu, E. L., & Lazar, T. A. (2021). The influence of social capital on the educational attainment of Roma persons: Evidence from a qualitative study in Romania. In M. M. Mendes, O. Magano, & S. Toma (Eds.), *Social and economic vulnerability of Roma people: Key factors for the success and continuity of schooling levels* (pp. 183–199). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52588-0_12
- Basch, L., Glick Schiller, N., & Szanton Blanc, C. (1994). *Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. Gordon and Breach.
- Basok, T. (2003). Mexican seasonal migration to Canada and development: A community-based comparison. *International Migration*, 41(2), 3–26.
<https://doi.org/10.1111/1468-2435.00233>
- Bastia, T. (2014). Intersectionality, migration and development. *Progress in Development Studies*, 14(3), 237–248. <https://doi.org/10.1177/1464993414521330>
- Beck, S. (1984). Ethnicity, class, and public policy: Țigani/Gypsies in socialist Romania. In K. K. Shangriladze & E. W. Townsend (Eds.), *Papers for the V. Congress of Southeast European Studies, Belgrade* (pp. 19–38). Slavica Publishers.
- Becker, G. S., & Tomes, N. (1986). Human capital and the rise and fall of families. *Journal of Labor Economics*, 4(3), S1–S39. <https://doi.org/10.1086/298118>
- Beluschi-Fabeni, G. (2013). *Roma Korturare entre Transylvania y Andalucía: Procesos migratorios y reproducción cultural [Unpublished doctoral dissertation]*. Universidad de Granada.
- Beluschi-Fabeni, G. (2018). Ritual spaces and burial places: International migration and transnational change among the Korturare Roma. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(3), 136–157.
<https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i3.378>
- Bennardo, G. (2002). "Map Drawing in Tonga, Polynesia: Accessing Mental Representations of Space." *Field Methods* 14(4): 390–417.

- Benarrosh-Orsoni, N. (2015). Building familial success in the home village: Migration and property investment of a Romanian Roma community. In I. Vainovski-Mihai (Ed.), *New Europe College yearbook 2013–2014* (pp. 67–92). New Europe College.
- Benarrosh-Orsoni, N. (2019). *La maison double: Lieux, routes et objets d'une migration rom*. Société d'ethnologie. <https://doi.org/10.4000/books.societe-ethnologie.3238>
- Benedek, J., Cristea, M., & Szendi, D. (2015). Catching up or falling behind? Economic convergence and regional development trajectories in Romania. *Romanian Review of Regional Studies*, 11(1), 15–34.
- Benedictis, G., Calfat, G., & Jara, K. (2010). *Assessing the impact of remittances on child education in Ecuador: The role of educational supply constraints (IOB Working Paper No. 2010.06)*. Institute of Development Policy and Management, University of Antwerp.
- Berescu, C. (2002). *Palatul țigănesc: Obiect de studiu sau subiect de execuție publică*. Divers, 88.
- Berescu, C., Petrovici, N., & Teller, N. (2012). Housing exclusion of the Roma: Living on the edge. In Hegedüs József, M. Lux, & N. Teller (Eds.), *Social housing in transition countries* (pp. 98–116). Routledge.
- Berta, P. (2014). Intermediate trade, migration, and the politics of ethnicity: Economic strategies among Romanian Gabor Roma. *Acta Ethnographica Hungarica*, 59(1), 43–67. <https://doi.org/10.1556/AEthn.59.2014.1.4>
- Betea, R., & Wild, B. (Eds.). (2016). *Brave new world: Romanian migrants' dream houses*. Romanian Cultural Institute.
- Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27(S1), 63–92. <https://doi.org/10.1177/03043754020270S105>
- Binford, L. (2003). Migrant remittances and (under)development in Mexico. *Critique of Anthropology*, 23(3), 305–336. <https://doi.org/10.1177/0308275X030233004>
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. John Wiley and Sons.
- Bloem, S., & Brüggemann, C. (2016). *Student performance and inequality in Central and South Eastern Europe: Cross-country comparison and case study on Romani-speaking students in Slovakia (Roma Education Fund Working Paper No. 5)*. Roma Education Fund.
- Boccagni, P. (2014). What's in a migrant house? Changing domestic spaces, the negotiation of belonging and home-making in Ecuadorian migration. *Housing, Theory and Society*, 31(3), 277–293. <https://doi.org/10.1080/14036096.2013.867280>
- Boccagni, P. (2017). *Migration and the search for home: Mapping domestic space in migrants' everyday lives*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-58802-9>
- Boccagni, P., & Erdal, M. B. (2021). On the theoretical potential of “remittance houses”: Toward a research agenda across emigration contexts. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(5), 1066–1083. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1804340>
- Böhme, M. H. (2015). Migration and educational aspirations: Another channel of brain gain? *IZA Journal of Migration*, 4, Article 12. <https://doi.org/10.1186/s40176-015-0036-9>

- Bojadžijev, M., & Karakayali, S. (2010). *Recuperating the sideshows of capitalism: The autonomy of migration today*. e-flux journal, (17).
- Botezat, A., & Pfeiffer, F. (2014). *The impact of parents' migration on the well-being of children left behind: Initial evidence from Romania* (ZEW Discussion Paper No. 14-029). ZEW – Leibniz Centre for European Economic Research.
- Botezat, A., & Pfeiffer, F. (2020). The impact of parental labour migration on left-behind children's educational and psychosocial outcomes: Evidence from Romania. *Population, Space and Place*, 26(2), Article e2277. <https://doi.org/10.1002/psp.2277>
- Botonogu, F. (Ed.). (2011). *Hidden communities: Ferentari*. Expert Publishing House.
- Bouoiyour, J., & Miftah, A. (2016). The impact of remittances on children's human capital accumulation: Evidence from Morocco. *Journal of International Development*, 28(2), 266–280. <https://doi.org/10.1002/jid.3147>
- Boyd, M. (1989). Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638–670. <https://doi.org/10.1177/019791838902300313>
- Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.
- Brubaker, R., Feischmidt, M., Fox, J., & Grancea, L. (2006). *Nationalist politics and everyday ethnicity in a Transylvanian town*. Princeton University Press.
- Brüggemann, C., & D'Arcy, K. (2017). Contexts that discriminate: International perspectives on the education of Roma students. *Race Ethnicity and Education*, 20(5), 575–578. <https://doi.org/10.1080/13613324.2016.1191741>
- Bucheli, J. R., Bohara, A. K., & Fontenla, M. (2018). Mixed effects of remittances on child education. *IZA Journal of Development and Migration*, 8(1), <https://doi.org/10.1186/s40176-017-0118-y>
- Bygnes, S., & Erdal, M. B. (2017). Liquid migration, grounded lives: Strategies of temporariness among Polish and Spanish migrants in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(13), 2292–2308. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1211004>
- Calero, C., Bedi, A. S., & Sparrow, R. (2009). Remittances, liquidity constraints and human capital investments in Ecuador. *World Development*, 37(6), 1143–1154. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2008.10.006>
- Careja, R., & Emmenegger, P. (2012). Making democratic citizens: The effects of migration experience on political attitudes in Central and Eastern Europe. *Comparative Political Studies*, 45(7), 875–902. <https://doi.org/10.1177/0010414011428591>
- Carling, J. (2008). The determinants of migrant remittances. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 581–598. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grn022>
- Carling, J., & Erdal, M. B. (2014). Return migration and transnationalism: How are the two connected? *International Migration*, 52(6), 2–12. <https://doi.org/10.1111/imig.12180>
- Carling, J., & Pettersen, S. V. (2014). Return migration intentions in the integration–transnationalism matrix. *International Migration*, 52(6), 13–30. <https://doi.org/10.1111/imig.12161>

- Casas-Cortés, M., Cobarrubias, S., & Pickles, J. (2015). Riding routes and itinerant borders: Autonomy of migration and border externalization. *Antipode*, 47(4), 894–914. <https://doi.org/10.1111/anti.12148>
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world (5th ed.)*. Palgrave Macmillan.
- Cekota, J., & Trentini, C. (2011). *The educational attainment, labour market participation and living conditions of young Roma in Bulgaria, Hungary and Romania (UNECE Discussion Paper No. 2011.2)*. United Nations Economic Commission for Europe.
- Cekota, J., & Trentini, C. (2015). The educational achievement and employment of young Roma in Bulgaria, Hungary and Romania: Increasing gaps and policy challenges. *Europe-Asia Studies*, 67(4), 540–578. <https://doi.org/10.1080/09668136.2015.1032214>
- Center for Policy Studies, Central European University. (2019). *Civil society monitoring report on implementation of the National Roma Integration Strategy in Romania*. European Commission.
- Chaaban, J., & Mansour, W. (2012). *The impact of remittances on education in Jordan, Syria and Lebanon (Working Paper No. 684)*. Economic Research Forum.
- Chami, R., Fullenkamp, C., & Jahjah, S. (2005). Are immigrant remittance flows a source of capital for development? *IMF Staff Papers*, 52(1), 55–81. <https://doi.org/10.2307/30035948>
- Chant, S. (1998). Households, gender and rural–urban migration: Reflections on linkages and considerations for policy. *Environment and Urbanization*, 10(1), 5–22. <https://doi.org/10.1177/095624789801000117>
- Charsley, K. (2005). Unhappy husbands: Masculinity and migration in transnational Pakistani marriages. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 11(1), 85–105. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2005.00227.x>
- Chauvet, L., & Mercier, M. (2014). Do return migrants transfer political norms to their origin country? Evidence from Mali. *Journal of Comparative Economics*, 42(3), 630–651. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2014.01.001>
- Christou, A. (2006). Deciding to return: Migration decisions in a transnational context. *Global Networks*, 6(1), 13–30. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2006.00132.x>
- Cingolani, P. (2009). *Romeni d'Italia: Migrazioni, vita quotidiana e legami transnazionali*. Il Mulino.
- Cingolani, P. (2012). Near or far: Daily life, migration, and symbolic boundaries between Roma and Gagé in Romania. In M. Buttino (Ed.), *Changing urban landscapes: Eastern European and post-Soviet cities since 1989* (pp. 123–151). Viella.
- Clifton-Sprigg, J. M. (2019). Out of sight, out of mind? The education outcomes of children with parents working abroad. *Oxford Economic Papers*, 71(1), 73–94. <https://doi.org/10.1093/oep/gpy060>
- Clough Marinaro, I., & Sigona, N. (2011). Introduction. Anti-Gypsyism and the politics of exclusion: Roma and Sinti in contemporary Italy. *Journal of Modern Italian Studies*, 16(5), 583–589. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2011.622467>

- Cohen, J. H. (2004). *The culture of migration in southern Mexico*. University of Texas Press.
- Cohen, J. H., & Sirkeci, I. (2011). *Cultures of Migration: The Global Nature of Contemporary Mobility*. University of Texas Press.
- Cojocaru, A. (2017). A Hierarchy of Separation. Emerging Territorialization Techniques in Romanian Gypsy Communities. In *Perspecta* 50. Urban Divides, pg. 229–240.
- Coleman, D. (2008). The demographic effects of international migration in Europe. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 452–476. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grn027>
- Constant, A., & Massey, D. S. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*, 40(4), 5–38. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00204>
- Constant, A. F., & Zimmermann, K. F. (2011). Circular and repeat migration: Counts of exits and years away from the host country. *Population Research and Policy Review*, 30(4), 495–515. <https://doi.org/10.1007/s11113-010-9198-6>
- Conway, D., & Cohen, J. H. (1998). Consequences of migration and remittances for Mexican transnational communities. *Economic Geography*, 74(1), 26–44. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.1998.tb00103.x>
- Córdova, A., & Hiskey, J. (2015). Shaping politics at home: Cross-border social ties and local-level political engagement. *Comparative Political Studies*, 48(11), 1454–1487. <https://doi.org/10.1177/0010414015581683>
- Corman, S., & Croitoru, A. (2023). Exploring hidden costs of seasonal migration in agriculture within Roma communities of origin: Evidence from Romania. *Societies*, 13(11), 239. <https://doi.org/10.3390/soc13110239>
- Cortes, P. (2015). The feminization of international migration and its effects on the children left behind: Evidence from the Philippines. *World Development*, 65, 62–78. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.10.021>
- Cox Edwards, A., & Ureta, M. (2003). International migration, remittances, and schooling: Evidence from El Salvador. *Journal of Development Economics*, 72(2), 429–461. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(03\)00115-9](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(03)00115-9)
- Crețan, R., & Powell, R. (2018). The power of group stigmatization: Wealthy Roma, urban space and strategies of defence in post-socialist Romania. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(3), 423–441. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12626>
- Csesznek, C., & Schafft, K. A. (2021). Roma youth and on-the-ground implementation of Roma education policies in rural Romania. In K. A. Schafft, S. Stanić, R. Horvatek, & A. Maselli (Eds.), *Rural youth at the crossroads: Transnational societies in Central Europe and beyond* (pp. 176–194). Routledge.
- Cwerner, S. B. (2001). The times of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(1), 7–36. <https://doi.org/10.1080/13691830125283>
- Dalakoglou, D. (2010). Migrating–remitting–'building'–dwelling: House-making as 'proxy' presence in postsocialist Albania. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 16(4), 761–777. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2010.01652.x>
- De Genova, N. (2002). Migrant 'illegality' and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, 31, 419–447. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.31.040402.085432>

- De Genova, N. (Ed.). (2017). *The borders of "Europe": Autonomy of migration, tactics of bordering*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822372660>
- De Genova, N., & Peutz, N. (Eds.). (2010). *The deportation regime: Sovereignty, space, and the freedom of movement*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1131920>
- de Haas, H. (2007). *Remittances, migration and social development: A conceptual review of the literature (Social Policy and Development Programme Paper No. 34)*. United Nations Research Institute for Social Development.
- de Haas, H. (2010). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- de Haas, H. (2011). *The determinants of international migration (IMI Working Paper No. 32)*. International Migration Institute, University of Oxford.
- de Haas, H. (2014). *Migration theory: Quo vadis? (IMI Working Paper No. 100)*. International Migration Institute, University of Oxford.
- de Haas, H., & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25, 755–782. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2011.25.24>
- de Haas, H., Fokkema, T., & Fihri, M. F. (2015). Return migration as failure or success? *Journal of International Migration and Integration*, 16(2), 415–429. <https://doi.org/10.1007/s12134-014-0344-6>
- Delamont, S. (2014). *Key themes in the ethnography of education: Achievements and agendas*. SAGE Publications.
- Delibas, H. I. (2023). Debt dependency and the cost of migration: The case of Roma and non-Roma migrants from Baia Mare. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia*, 68(2), 129–150. <https://doi.org/10.2478/subbs-2023-0011>
- Diminescu, D. (2009). Exercițiul dificil al liberei circulații: O introducere în istoria migrației recente a românilor. In R. G. Anghel & I. Horváth (Eds.), *Sociologia migrației: Teorii și studii de caz românești* (pp. 45–65). Polirom.
- Doyle, D. (2015). Remittances and social spending. *American Political Science Review*, 109(4), 785–802. <https://doi.org/10.1017/s0003055415000416>
- Drinkwater, S., & Garapich, M. P. (2023). Social remittances and return migration from the UK to Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(1), 200–218. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2113409>
- Drown, R. (2019). *Educating Roma children: Going beyond integration*. Cluj University Press.
- Durst, J., & Nyíró, Z. (2018). Constrained choices, enhanced aspirations: Transnational mobility, poverty and development—A case study from North Hungary. *Szociológiai Szemle*, 28(4), 81–105. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2018.4.1>
- Durand, J., Kandel, W., Parrado, E. A., & Massey, D. S. (1996). International migration and development in Mexican communities. *Demography*, 33(2), 249–264. <https://doi.org/10.2307/2061875>
- Dustmann, C., & Görlach, J.-S. (2016). The economics of temporary migrations. *Journal of Economic Literature*, 54(1), 98–136. <https://doi.org/10.1257/jel.54.1.98>

- Dustmann, C., & Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and empirical evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236–256. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2007.00613.x>
- Duval, L., & Wolff, F.-C. (2016). Emigration intentions of Roma: Evidence from Central and South-East Europe. *Post-Communist Economies*, 28(1), 87–107. <https://doi.org/10.1080/14631377.2015.1124558>
- Duval, D. T. (2004). Linking return visits and return migration among Commonwealth Eastern Caribbean migrants in Toronto. *Global Networks*, 4(1), 51–67.
- Dziekońska, M. (2024). Understanding the experiences of return and re-adaptation among Polish returnees from long-term international migration: a conceptual framework of re-adaptation. *Mobilities*. <https://doi.org/10.1080/17450101.2024.2366858>
- Elkan, W. (1967). Circular migration and the growth of towns in East Africa. *International Labour Review*, 96(6), 581–589
- Elrick, T. (2008). The influence of migration on origin communities: Insights from Polish migrations to the West. *Europe-Asia Studies*, 60(9), 1503–1517. <https://doi.org/10.1080/09668130802362243>
- Elrick, T., & Ciobanu, O. (2009). Migration networks and policy impacts: Insights from Romanian–Spanish migrations. *Global Networks*, 9(1), 100–116. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2009.00244.x>
- Engbersen, G. (2012). Migration transitions in an era of liquid migration. In M. Okólski (Ed.), *European immigrations* (pp. 91–106). Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.1515/9789048517275-005>
- Engbersen, G., Leerkes, A., Grabowska-Lusińska, I., Snel, E., & Burgers, J. (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: A typology of labour migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 959–981. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.765663>
- Erdal, M. B., & Ezzati, R. (2015). 'Where are you from' or 'when did you come'? Temporal dimensions in migrants' reflections about settlement and return. *Ethnic and Racial Studies*, 38(7), 1202–1217. <https://doi.org/10.1080/01419870.2014.971041>
- European Commission. (2020). *EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020–2030*. European Commission.
- European Commission. (n.d.). Romania: Roma equality, inclusion and participation in the EU. Retrieved June 29, 2026, from the European Commission website.
- European Roma Rights Centre. (2002). *Barriers to the education of Roma in Europe: A position paper*. European Roma Rights Centre.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2016). *Second European Union minorities and discrimination survey (EU-MIDIS II): Roma—Selected findings*. Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *A persisting concern: Anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*. Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2022). *Roma survey 2021: Roma in 10 European countries—Main results*. Publications Office of the European Union.

- European Union Agency for Fundamental Rights (2025). *Rights of Roma and Travellers in 13 European countries: Perspectives from the Roma survey 2024*. Publications Office of the European Union.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001>
- Faist, T. (2008). Migrants as transnational development agents: An inquiry into the newest round of the migration–development nexus. *Population, Space and Place*, 14(1), 21–42. <https://doi.org/10.1002/psp.471>
- Faist, T., Fauser, M., & Kivisto, P. (Eds.). (2011). *The migration–development nexus: A transnational perspective*. Palgrave Macmillan.
- Falzon, M.-A. (Ed.) (2009). *Multi-Sited Ethnography: Theory, Praxis, and Locality in Contemporary Research*. Farnham: Ashgate.
- Fassin, D. (2010). Ressentiment and racial politics: Anti-immigrant rhetoric in contemporary France. *Anthropological Quarterly*, 83(2), 263–288.
<https://doi.org/10.1353/anq.0.0125>
- Fiore, S. (2022). Schooling choices and parental migration: Evidence from Mexico. *Review of Economics of the Household*, 20(2), 635–657. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09517-8>
- Fleck, G., & Rughiniș, C. (Eds.). (2008). *Come closer: Inclusion and exclusion of Roma in present-day Romanian society*. Human Dynamics.
- Fosztó, L. (2009). *Ritual Revitalization after Socialism*. Community, Personhood, and Conversion among Roma in a Transylvanian Village. LIT Verlag.
- Fosztó, L., & Toma, S. (2011). Introducere: Cercetările privind romii și integrarea lor în câmpul științelor sociale. In S. Toma & L. Fosztó (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 9–30). ISPMN/Kriterion.
- Fosztó, L., & Toma, S. (2021). Construyendo un hogar europeo: Algunas consecuencias de la movilidad reciente y el retorno de los Roma rumanos. In Bergeon Céline, Lagunas David and Torres Francisco (Eds.) *Gitanos rumanos en España. Trayectorias de vida, estrategias y políticas públicas*. Tirant lo Blanch, Valencia.
- Fox, J. E., Moroșanu, L., & Szilassy, E. (2012). The racialization of the new European migration to the UK. *Sociology*, 46(4), 680–695.
<https://doi.org/10.1177/0038038511425558>
- Friberg, J. H., Borevi, K., Brochmann, G., Tyldum, G., & Djuve, A. B. (2025). Roma migration and the cumulative causation of diverging policy responses in Scandinavia. *International Migration Review*, 59(1), 274–296.
<https://doi.org/10.1177/01979183231187629>
- Gallo, E. (2006). "Italy is not a good place for men": Narratives of places, marriage and masculinity among Malayali migrants. *Global Networks*, 6(4), 357–372.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2006.00149.x>
- Gamella, J. F., Beluschi-Fabeni, G., Gómez Oehler, E., & Muntean, V. (2018). Founder effects and transnational mutations: The familial structure of a Romani diaspora. In Y. Matras & V. D. Leggio (Eds.), *Open borders, unlocked cultures: Romanian Roma migrants in Western Europe* (pp. 83–106). Routledge.

- Gans, H. J. (1994). Positive functions of the undeserving poor: Uses of the underclass in America. *Politics & Society*, 22(3), 269–283.
<https://doi.org/10.1177/0032329294022003002>
- Gans, H. J. (1995). *The war against the poor: The underclass and antipoverty policy*. Basic Books.
- Garapich, M. P. (2016). 'I don't want this town to change': Resistance, bifocality and the infra-politics of social remittances. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), 155–166. <https://doi.org/10.17467/ceemr.2016.17>
- Garip, F. (2008). Social capital and migration: How do similar resources lead to divergent outcomes? *Demography*, 45(3), 591–617. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0016>
- Gatti, R., Karacsony, S., Anan, K., Ferré, C., & de Paz Nieves, C. (2016). *Being fair, faring better: Promoting equality of opportunity for marginalized Roma*. World Bank.
<https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0598-1>
- Gheorghe, N., & Rostaş, I. (2012). Identitatea romani între victimizare şi emancipare: Nicolae Gheorghe în dialog cu Iulius Rostaş. In I. Horváth & L. Nastasă (Eds.), *Rom sau Țigan: Dilemele unui etnonim în spațiul românesc* (pp. 299–336). Editura ISPMN & Fundația Soros România.
- Giannelli, G. C., & Mangiavacchi, L. (2010). Children's schooling and parental migration: Empirical evidence on the "left-behind" generation in Albania. *LABOUR*, 24(s1), 76–92. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9914.2010.00504.x>
- Giuliano, P., & Ruiz-Arranz, M. (2009). Remittances, financial development, and growth. *Journal of Development Economics*, 90(1), 144–152.
<https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.10.005>
- Glick Schiller, N., Basch, L., & Szanton Blanc, C. (1992). Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1–24. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33484.x>
- Glick Schiller, N., & Çağlar, A. (2009). Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 177–202. <https://doi.org/10.1080/13691830802586179>
- Glick Schiller, N., & Çağlar, A. (Eds.). (2011). *Locating migration: Rescaling cities and migrants*. Cornell University Press.
- Glick Schiller, N., & Faist, T. (Eds.). (2010). *Migration, Development, and Transnationalization: A Critical Stance (1st ed.)*. Berghahn Books.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt9qcpr4>
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual Review of Anthropology*, 9, 135–159.
<https://doi.org/10.1146/annurev.an.09.100180.001031>
- Goldring, L. (2004). "Family and Collective Remittances to Mexico: A Multi-Dimensional Typology," *Development and Change* 35(4): 799–840.
- Goodman, G. L., & Hiskey, J. T. (2008). "Exit without Leaving: Political Disengagement in High Migration Municipalities in Mexico." *Comparative Politics*, 40(2), 169–188.
- Goodwin, M., & Buijs, R. (2013). Making good European citizens of the Roma: A closer look at the EU Framework for National Roma Integration Strategies. *German Law Journal*, 14(10), 2041–2056. <https://doi.org/10.1017/S2071832200002637>

- Government of Romania. (2011). *Strategy of the Government of Romania for the inclusion of the Romanian citizens belonging to Roma minority for the period 2012–2020* (Government Decision No. 1221).
- Government of Romania. (2022). *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022–2027* [Strategy of the Government of Romania for the inclusion of Romanian citizens belonging to the Roma minority for the period 2022–2027]. Approved by Government Decision No. 560/2022. Monitorul Oficial al României, No. 450 bis.
- Grabowska, I., Garapich, M. P., Jaźwińska, E., Radziwinowiczówna, A. (2017). Collective Outcomes of Social Remittances: Reactions of Local Communities (Acceptance and Resistance). In *Migrants as Agents of Change. Migration, Diasporas and Citizenship*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-137-59066-4_6
- Gräf, R. (2008). *Palatele Țigănești*. Arhitectură Și Cultură. Cluj-Napoca, ISPMN.
- Grill, J. (2012). ‘In England, They Don’t Call You Balck!’ Migrating Racializations and the Production of Roma Difference Across Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(7), 1136–1155. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1329007>
- Guarnizo, L. E. (2003). The economics of transnational living. *International Migration Review*, 37(3), 666–699. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00154.x>
- Gulati, L. (1993). *In the Absence of Their Men: The Impact of Male Migration on Women* Sage.
- Gurak, D. T., & Caces, F. (1992). Migration networks and the shaping of migration systems. In M. M. Kritz, L. L. Lim, & H. Zlotnik (Eds.), *International migration systems: A global approach* (pp. 150–176). Clarendon Press.
- Halpern-Manners, A. (2011). The Effect of Family Member Migration on Education and Work Among Nonmigrant Youth in Mexico. *Demography*, 48(1), 73–99. <https://doi.org/10.1007/s13524-010-0010-3>
- Hamilton, E. R. (2015). Gendered disparities in Mexico–U.S. migration by class, ethnicity, and geography. *Demographic Research*, 32, 621–658. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.22>
- Hannam, K., Sheller, M., & Urry, J. (2006). Editorial: Mobilities, immobilities and moorings. *Mobilities*, 1(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/17450100500489189>
- Hanson, G. H., & Woodruff, C. (2003). *Emigration and educational attainment in Mexico* [Unpublished manuscript]. University of California, San Diego.
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126–142.
- Hojsik, M. (2023). *Examples of successful housing desegregation as a precondition of Roma integration*. CEU Democracy Institute.
- Horváth, I. (2008). The Culture of Migration of Rural Romanian Youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5), 771–786. <https://doi.org/10.1080/13691830802106036>
- Horváth, I. (2012). Etnonimul de rom ca instrument al politicii identitare. In I. Horváth & L. Nastasă (Eds.), *Rom sau țigan: Dilemele unui etnonim în spațiul românesc* (pp. 183–198). Editura ISPMN & Fundația Soros România.

- Horváth, I. (2017). *Raport de cercetare—SocioRoMap: O cartografiere a comunităților de romi din România*. Editura ISPMN.
- Horváth, I., & Nastasă, L. (Eds.). (2012). *Rom sau țigan: Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*. Editura ISPMN & Fundația Soros România.
- Hosszu, A., & Rughiniș, C. (2020). Digital divides in education: An analysis of the Romanian public discourse on distance and online education during the COVID-19 pandemic. *Sociologie Românească*, 18(2), 11–39. <https://doi.org/10.33788/sr.18.2.1>
- Hubert Ebeke, C. (2012). Do remittances lead to a public moral hazard in developing countries? An empirical investigation. *Journal of Development Studies*, 48(8), 1009–1025. <https://doi.org/10.1080/00220388.2011.615918>
- Huszka, B., & Farkas, L. (2025). *The Roma's right to housing in Romania: The efficiency of legal versus policy interventions*. Journal of Contemporary Central and Eastern Europe. <https://doi.org/10.1080/25739638.2025.2577360>
- Huysmans, J. (2000). The European Union and the securitization of migration. *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 751–777. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>
- Ilie, S., Rusu, M., Toma, S., Stoian, I., & Arsu, A. (2012). *Roma inclusion in Romania: Policies, institutions and examples*. Soros Foundation Romania.
- Institutul Național de Statistică. (2002). *Recensământul populației și locuințelor 2002: Populația după etnie*. Institutul Național de Statistică.
- Institutul Național de Statistică. (2011). *Recensământul populației și locuințelor 2011: Populația stabilă după etnie*. Institutul Național de Statistică.
- Institutul Național de Statistică. (2023). *Recensământul populației și locuințelor 2021: Rezultate definitive*. Populația rezidentă după etnie. Institutul Național de Statistică.
- Itzigsohn, J., Dore Cabral, C., Hernández Medina, E., & Vázquez, O. (1999). Mapping Dominican transnationalism: Narrow and broad transnational practices. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 316–339. <https://doi.org/10.1080/014198799329503>
- Ivanov, A., & Kagin, J. (2014). *Roma Poverty from a Human Development Perspective*. Roma Inclusion Working Papers. UNDP.
- Jacob Larionescu, A. (2015). Migrant's houses as places and objects of cultural consumption and status display. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 6(1), 309–325.
- Jansen, S. (2015). *Yearnings in the meantime: "Normal lives" and the state in a Sarajevo apartment complex*. Berghahn. <https://doi.org/10.1515/9781782386513>
- Jæger, M. M., & Breen, R. (2016). A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology*, 121(4), 1079–1115. <https://doi.org/10.1086/684012>
- Joseph, G., Wang, Q., Chellaraj, G., Taş, E. O., Andres, L. A., Javaid, S. U., & Rajan, I. (2022). *Beyond money: Does migration experience transfer gender norms? Empirical evidence from Kerala, India (Policy Research Working Paper No. 9966)*. World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9966>
- Kandel, W., & Kao, G. (2001). The impact of temporary labor migration on Mexican children's educational aspirations and performance. *International Migration Review*, 35(4), 1205–1231. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2001.tb00058.x>

- Kandel, W., & Massey, D. S. (2002). The culture of Mexican migration: A theoretical and empirical analysis. *Social Forces*, 80(3), 981–1004.
<https://doi.org/10.1353/sof.2002.0009>
- Kapur, D. (2004). *Remittances: The new development mantra? (G-24 Discussion Paper Series No. 29)*. United Nations.
- Kapur, D. (2010). *Diaspora, development, and democracy: The domestic impact of international migration from India*. Princeton University Press.
- Karakayali, S., & Rigo, E. (2010). Mapping the European space of circulation. In N. De Genova & N. Peutz (Eds.), *The deportation regime: Sovereignty, space, and the freedom of movement* (pp. 123–144). Duke University Press.
- Kearney, M. (1986). From the invisible hand to visible feet: Anthropological studies of migration and development. *Annual Review of Anthropology*, 15, 331–361.
<https://doi.org/10.1146/annurev.an.15.100186.001455>
- Kerpaci, K., & Kuka, M. (2019). The Greek debt crisis and Albanian return migration. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(1), 104–119.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1532689>
- Kertesi, G., & Kézdi, G. (2013). *School segregation, school choice and educational policies in 100 Hungarian towns (Budapest Working Papers on the Labour Market No. 1312)*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences.
- Kertzer, D. I., & Arel, D. (Eds.). (2002). *Census and identity: The politics of race, ethnicity, and language in national censuses*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511606045>
- Khan, S. U., & Khan, M. J. (2016). The impact of remittances on child education in Pakistan. *The Lahore Journal of Economics*, 21(1), 69–98.
- Kinda, I. (2011). Mobilitate socială și linii de forță ale economiei în viața romilor cărămidari. In S. Toma & L. Fosztó (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 367–383). ISPMN/Kriterion.
- King, R. (2022). Exploring the return migration and development nexus. In R. King & K. Kuschminder (Eds.), *Handbook of Return Migration* (Chapter. 24). Edward Elgar.
<https://doi.org/10.4337/9781839100055.00033>
- Kiss, J., Ortan, F., Blândul, V., & Mândrea, L.-D. (2023). *Romanian teachers' perspective on the education of students from vulnerable backgrounds*. Edu World 2022.
<https://doi.org/10.15405/epes.23045.102>
- Kóczé, A. (2025). Poverty and the Roma as a lasting entanglement in Central and Eastern Europe. In E. Vincze, C. Ban, S. Gog, & J. H. Friberg (Eds.), *The political economy of extreme poverty in Eastern Europe: A comparative historical perspective of Romanian Roma* (pp. 194–213). Routledge.
- Kostka, J. (2015). Implementation of Roma inclusion policies: Why defining the problem matters. *Social Inclusion*, 3(5), 78–89. <https://doi.org/10.17645/si.v3i5.231>
- Kostka, J. (2019). Ethnicizing poverty: Implementation of structural funds in Slovakia. In I. Fylling, E. Baciu, & J. Breimo (Eds.), *EU social inclusion policies in post-socialist countries*. Routledge.

- Kostka, J. (2019). *Financing Roma inclusion with European Structural Funds: Why good intentions fail*. Routledge.
- Kritz, M. M., Lim, L. L., & Zlotnik, H. (Eds.). (1992). *International migration systems: A global approach*. Clarendon Press.
- Kuschminder, K. (2017). *Taking stock of assisted voluntary return from Europe: Decision making, reintegration and sustainable return — Time for a paradigm shift* (EUI Working Paper RSCAS 2017/31). European University Institute
- Lacroix, T., Levitt, P., & Vari-Lavoisier, I. (2016). Social remittances and the changing transnational political landscape. *Comparative Migration Studies*, 4, 16. <https://doi.org/10.1186/s40878-016-0032-0>
- Ladányi, J., & Szelényi, I. (2001). The social construction of Roma ethnicity in Bulgaria, Romania and Hungary during market transition. *Review of Sociology*, 7(2), 79–89. <https://doi.org/10.1556/RevSoc.7.2001.2.5>
- Ladányi, J., & Szelényi, I. (2006). *Patterns of exclusion: Constructing Gypsy ethnicity and the making of an underclass in transitional societies of Europe*. Columbia University Press.
- Lancione, M. (2017). Revitalising the uncanny: Challenging inertia in the struggle against forced evictions. *Environment and Planning D: Society and Space*, 35(6), 1012–1032. <https://doi.org/10.1177/0263775817701731>
- Lancione, M. (2019). The politics of embodied urban precarity: Roma people and the fight for housing in Bucharest, Romania. *Geoforum*, 101, 182–191. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.09.008>
- Lauritzen, S. M., & Nodeland, T. (2018). What is the problem represented to be? Two decades of research on Roma and education in Europe. *Educational Research Review*, 24, 148–169. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.04.002>
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Legg, K. (1969). *Politics in Modern Greece*. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration-driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926–948. <https://doi.org/10.2307/2547666>
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2011). Social remittances revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521361>
- Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2013). Rethinking social remittances and the migration–development nexus from the perspective of time. *Migration Letters*, 10(1), 11–22. <https://doi.org/10.33182/ml.v10i1.115>
- Levitt, P., & Rajaram, N. (2013). The Migration–Development Nexus and Organizational Time1. *International Migration Review*, 47(3), 483–507. <https://doi.org/10.1111/imre.12034>
- Lodigiani, E., & Salomone, S. (2015). *Migration-induced transfers of norms. The case of female political empowerment* (Working Paper)

- López, S. L. (2015). *The remittance landscape: Spaces of migration in rural Mexico and urban USA*. University of Chicago Press.
- Lu, Y. (2014). Parental Migration and Education of Left-Behind Children: A Comparison of two settings. *Journal of Marriage and Family*, 76(5), 1082–1098. <https://doi.org/10.1111/jomf.12139>
- Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1647–1663. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489373>
- Mabogunje, A. L. (1970). Systems approach to a theory of rural–urban migration. *Geographical Analysis*, 2(1), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1970.tb00140.x>
- Madianou, M. (2019). Migration, transnational families, and new communication technologies. In J. Retis & R. Tsagarousianou (Eds.), *The handbook of diasporas, media, and culture* (pp. 577–590). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119236771.ch39>
- Madianou, M., & Miller, D. (2012). *Migration and new media: Transnational families and polymedia*. Routledge.
- Magazzini, T., & Piemontese, S. (Eds.). (2019). *Constructing Roma migrants: European narratives and local governance*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11373-5>
- Mahler, S. J., & Pessar, P. R. (2001). Gendered geographies of power: Analyzing gender across transnational spaces. *Identities*, 7(4), 441–459. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2001.9962675>
- Marantzidis, N., & Mavrommatis, G. (1999). Political clientelism and social exclusion: The case of Gypsies in the Greek town of Sofades. *International Sociology*, 14(4), 443–456. <https://doi.org/10.1177/0268580999014004005>
- Massey, D. S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 56(1), 3–26. <https://doi.org/10.2307/3644186>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1998). *Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium*. Clarendon Press.
- Massey, D. S., & Espinosa, K. E. (1997). What's driving Mexico–U.S. migration? A theoretical, empirical, and policy analysis. *American Journal of Sociology*, 102(4), 939–999. <https://doi.org/10.1086/231037>
- Mata Codesal, D. (2014). From "mud houses" to "wasted houses": Remittances and housing in rural highland Ecuador. *REMHU: Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, 22(42), 263–280. <https://doi.org/10.1590/S1980-85852014000100016>
- Matano, A., & Ramos, R. (2013). *Remittances and educational outcomes: Evidence for Moldova (SEARCH Working Paper No. 3.10)*. Universitat de Barcelona.
- Matano, A., & Ramos, R. (2018). Remittances and educational outcomes: A regional investigation for Moldova. *The Annals of Regional Science*, 60(3), 451–471. <https://doi.org/10.1007/s00168-016-0757-6>

- Matras, Y. (2000). Romani migrations in the post-communist era: Their historical and political significance. *Cambridge Review of International Affairs*, 13(2), 32–50. <https://doi.org/10.1080/09557570008400297>
- Matras, Y., & Leggio, D. V. (Eds.). (2018). *Open borders, unlocked cultures: Romanian Roma migrants in Western Europe*. Routledge.
- Mazzucato, V. (2011). Reverse remittances in the migration–development nexus: Two-way flows between Ghana and the Netherlands. *Population, Space and Place*, 17(5), 454–468. <https://doi.org/10.1002/psp.646>
- Mazzucato, V., Cebotari, V., & Siegel, M. (2016). Migration and the education of children who stay behind in Moldova and Georgia. *International Journal of Educational Development*, 51, 96–107. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2016.09.002>
- McKenzie, D., & Rapoport, H. (2006). *Can migration reduce educational attainment? Evidence from Mexico (Policy Research Working Paper No. 3952)*. World Bank.
- McKenzie, D., & Rapoport, H. (2007). Network effects and the dynamics of migration and inequality: Theory and evidence from Mexico. *Journal of Development Economics*, 84(1), 1–24. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2006.11.003>
- McKenzie, D., & Rapoport, H. (2011). Can migration reduce educational attainment? Evidence from Mexico. *Journal of Population Economics*, 24(4), 1331–1358. <https://doi.org/10.1007/s00148-010-0316-x>
- Medeleanu, M. L. (2025). *Romani slavery in Romanian history textbooks: Between reparations and coloniality of knowledge*. *Critical Romani Studies*, 9(1): 70-90. <https://doi.org/10.29098/crs.v9i1.221>
- Meissner, F., & Vertovec, S. (2015). Comparing super-diversity. *Ethnic and Racial Studies*, 38(4), 541–555. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.980295>
- Mendes, M. M., Magano, O., & Toma, S. (Eds.). (2021). *Social and economic vulnerability of Roma people: Key factors for the success and continuity of schooling levels*. Springer.
- Messing, V. (2017). Differentiation in the making: Consequences of school segregation of Roma in the Czech Republic, Hungary, and Slovakia. *European Education*, 49(1), 89–103. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1280336>
- Messing, V. (2019). Conceptual and Methodological Considerations in Researching “Roma Migration”. In Magazzini, T., Piemontese, S. (Eds.) *Constructing Roma Migrants*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11373-5_2
- Mezzadra, S. (2011). The gaze of autonomy: Capitalism, migration and social struggles. In V. Squire (Ed.), *The contested politics of mobility: Borderzones and irregularity* (pp. 121–142). Routledge.
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as method, or, the multiplication of labor*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822377542>
- Mihăilescu, V. (2011) From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Post-socialism. In: *International Review of Social Research*, vol. 1, no. 2, pp. 35–63.
- Mihăilescu, V. (2014) Something Nice: Pride Houses, Post-Peasant Society and the Quest for Authenticity. In: *Cultura*, 11(2):83-107

- Mincer, J. (1978). Family migration decisions. *Journal of Political Economy*, 86(5), 749–773. <https://doi.org/10.1086/260710>
- Mocanu, I., Damian, N., Mitrică, B., & Persu, M. (2019). Exploring the links between the ethnic structure and the dwellings quality in the Romanian Danube Valley. *Geografický časopis*, 71(3), 233–251. <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2019.71.3.12>
- Moisa, D. (2016) From Occidental Houses to Case Făloase. Material Cultures of Success on Oaş County, Romania. In: Betea, R.; Wild, B. (ed.) *Brave New World - Romanian Migrants' Dream Houses*. Bucharest: Romanian Cultural Institute. <http://bravenewworld.komsoe.eu/exhibition/catalogue/>.
- Moisă, F. (2012a). Provocarea includerii sociale a romilor: Sărăcie sau abordare bazată pe discriminare? In S. Toma & L. Foszto (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 207–230). ISPMN/Kriterion.
- Moisă, F. (2012b). Roma school desegregation policies in Romania. In I. Rostas (Ed.), *Ten years after: A history of Roma school desegregation in Central and Eastern Europe* (pp. 283–302). CEU Press.
- Moisă, F., Rostas, I. A., Tarnovschi, D., Stoian, I., Rădulescu, D., & Andersen, T.-Ş. (2013). *Raportul societăţii civile asupra implementării Strategiei Naţionale de Integrare a Romilor şi a Planului de Acţiune al Deceniului în România în 2012 [Civil society monitoring report on the implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in Romania in 2012]*. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.
- Moisă, F., & Roth, M. (2011). The right to education of Roma children in Romania: European policies and Romanian practices. *International Journal of Children's Rights*, 19(3), 501–522. <https://doi.org/10.1163/157181811X584587>
- Moralli, M. (2024). *Research as care: Positionality and reflexivity in qualitative migration research*. Qualitative Research. <https://doi.org/10.1177/14687941231176946>
- Morawska, E. (2007). *International migration: Its various mechanisms and different theories that try to explain it (Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations No. 1/07)*. Malmö University.
- Moulier-Boutang, Y., & Garson, J.-P. (1984). Major obstacles to control of irregular migrations: Prerequisites to policy. *International Migration Review*, 18(3), 579–592. <https://doi.org/10.2307/2545887>
- Mourão, S., Pinheiro, S., Mendes, M. M., Caetano, P., & Magano, O. (2023). How did the COVID-19 pandemic and digital divide impact Ciganos/Roma school pathways? *Social Sciences*, 12(2), 86. <https://doi.org/10.3390/socsci12020086>
- Mreji, P., & Barnard, H. (2021). The micro-foundations of the returnee liability: The interpersonal challenges of returnee entrepreneurs in Kenya. *Journal of International Management*, 27(4), 100846. <https://doi.org/10.1016/j.intman.2021.100846>
- Nacu, A. (2012). From silent marginality to spotlight scapegoating? A brief case study of French policies towards the Roma. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1323–1328. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.698218>
- Nagy, R. (2009a). Articulaţii între turism şi migraţie în Maramureş. In R. G. Anghel & I. Horváth (Eds.), *Sociologia migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*. Polirom.
- Nagy, R. (2009b). Tourisme et migration dans le Maramureş. *Ethnologies*, 31(1), 111–126.

- Nagy, V., & Durst, J. (2018). Transnational Roma mobilities: The enactment of invisible resistance. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(2), 3–16. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i2.466>
- Nedelcu, M., & Ciobanu, R.-O. (2016). Les migrations des Roms roumains en Europe. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 32(1), 7–17.
- Nemeth, D. (2008). Gypsy Architecture: Houses of the Roma in Eastern Europe. In *The Professional Geographer* 60 (4): 583–86.
- Nemeth, D., & Gianferro, C. (2009). *Prestige mansions of the affluent European Roma: Magnets for hatred? [Conference proceedings]*. East Lakes Division, American Association of Geographers.
- Nyberg Sørensen, N. (2022). The transnational continuum of conditional inclusion: from marginalized immigrants to rejected returnees. *Ethnic and Racial Studies*, 45(6), 1177–1195. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1977364>
- O'Nions, H. (2010). Divide and teach: Educational inequality and the Roma. *International Journal of Human Rights*, 14(3), 464–489. <https://doi.org/10.1080/13642980802704304>
- Olwig, K. F. (2007). *Caribbean journeys: An ethnography of migration and home in three family networks*. Duke University Press.
- Orozco, M., & Jewers, M. (2019). *The impact of migrants' remittances and investment on rural youth (IFAD Research Series No. 56)*. International Fund for Agricultural Development.
- Osborn, A. (1968). Compadrazgo and patronage: A Colombian case. *Man*, 3(4), 593–608. <https://doi.org/10.2307/2798582>
- Palloni, A., Massey, D. S., Ceballos, M., Espinosa, K., & Spittel, M. (2001). Social capital and international migration: A test using information on family networks. *American Journal of Sociology*, 106(5), 1262–1298. <https://doi.org/10.1086/320817>
- Pantea, M. C. (2013a). Policy implications for addressing Roma precarious migration through employment at home. *International Migration*, 51(5), 34–47. <https://doi.org/10.1111/imig.12069>
- Pantea, M. C. (2013b). Social ties at work: Roma migrants and the community dynamics. *Ethnic and Racial Studies*, 36(11), 1726–1744. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.778836>
- Papadopoulos, D., Stephenson, N., & Tsianos, V. (2008). *Escape routes: Control and subversion in the 21st century*. Pluto Press.
- Papadopoulos, D., & Tsianos, V. (2013). After citizenship: Autonomy of migration, organisational ontology and mobile commons. *Citizenship Studies*, 17(2), 178–196. <https://doi.org/10.1080/13621025.2013.780736>
- Pauli, J. (2008). A house of one's own: Gender, migration, and residence in rural Mexico. *American Ethnologist*, 35(1), 171–187. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2008.00012.x>
- Pauli, J. (2026). Haunted by Houses: Built and Lived Absences in a Transnational Mexican Community. *Anthropology of Consciousness*, 37(1), e70015. <https://doi.org/10.1111/anoc.70015>

- Peti, L. (2017). Migráció és pünkösdzizmus egy kelet-moldvai kolduló roma közösségben. *Erdélyi Társadalom*, 15(1), 57–80.
- Piemontese, S. (2015). *Leaving 'Roma' behind: Notes on the impact of housing and (forced) mobility on education (INTEGRIM Online Papers No. 10)*. CEU Center for Policy Studies.
- Piemontese, S., Bereményi, B.-Á., & Carrasco, S. (2018). Diverging mobilities, converging immobility? Romanian Roma youths at the crossroad between spatial, social and educational im/mobility. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(3), 29–56. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i3.388>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labour and industrial societies*. Cambridge University Press.
- Plainer, Z. (2018). "Everybody loved each other there": Roma memories of the one-time Cinka Panna colony in Oradea and its liquidation during the communist times. *East European Politics and Societies*, 32(4), 837–855. <https://doi.org/10.1177/0888325417716516>
- Pontrandolfo, S. (2018). Social mobilities in the transnational migration of Romanian Roma to Italy. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(2), 126–148. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i2.381>
- Pop, D. (2006). *The developmental effectiveness of remittances: Case study on Huedin town, România*. The WIIW Balkan Observatory.
- Pop, F., & Balea, B. (2016). School mediators in the Romanian education system: A discussion on their role in addressing educational inequalities. *Social Change Review*, 14(2), 149–176. <https://doi.org/10.1515/scr-2016-0026>
- Portes, A. (2010). Migration and social change: Some conceptual reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1537–1563. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489370>
- Portes, A., Guarnizo, L. E., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217–237. <https://doi.org/10.1080/014198799329468>
- Powell, R., & Lever, J. (2017). Europe's perennial 'outsiders': A processual approach to Roma stigmatization and ghettoization. *Current Sociology*, 65(5), 680–699. <https://doi.org/10.1177/0011392115594213>
- Preda, M. D., Vijulie, I., & Lequeux-Dincă, A. I. (2018). The palace architecture of the Roma population in Romania. *Eastern European Countryside*, 24, 189–217. <https://doi.org/10.12775/eec-2018-0010>
- Prónai, C. (2024). *Fejezetek a kulturális antropológiai cigánykutatások első ötven évének történetéből*. ELTE Kiadó.
- Racleș, A. (2018). Walking with Lina in Zamora: Reflections on Roma's home-making engagements from a translocality perspective. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(2), 86–108. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i2.386>
- Radcliffe-Brown, A. R. (1940). On social structure. *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 70(1), 1–12. <https://doi.org/10.2307/2844197>
- Rao, N. (2010). Migration, Education and Socio-Economic Mobility. *Compare*, 40(2), 137–145. <https://doi.org/10.1080/03057920903545973>

- Raț, C. (2005). Romanian Roma, state transfers, and poverty: A study of relative disadvantage. *International Journal of Sociology*, 35(3), 85–116. <https://doi.org/10.1080/00207659.2005.11043152>
- Raț, C. (2011). Incluziune adversă: Prestații sociale și persistența sărăciei în rândul romilor din România. In S. Toma & L. Foszto (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 159–180). ISPMN/Kriterion.
- Ratha, D., Chandra, V., Kim, E. J., Plaza, S., & Mahmood, A. (2024). *Remittances slowed in 2023, expected to grow faster in 2024 (Migration and Development Brief 40)*. World Bank.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Reynolds, T. (2010). Transnational family relationships, social networks and return migration among British-Caribbean young people. *Mobilities*, 5(2), 235–254. <https://doi.org/10.1080/17450101003665044>
- Roma Civil Monitor. (2019). *Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Romania: Assessing the progress in four key policy areas of the strategy*. Publications Office of the European Union.
- Roma Civil Monitor. (2025). *Civil society monitoring report on the implementation of the national strategic framework for Roma equality, inclusion, and participation in Romania*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2838/4661437>
- ROMACT. (2021). *Children left behind: Between labour migration, institutional standards, and extended family*. Council of Europe.
- Rostas, I. (2012). *Ten years after: A history of Roma school desegregation in Central and Eastern Europe*. CEU Press.
- Rostas, I. (2019). *A task for Sisyphus: Why Europe's Roma policies fail*. CEU Press.
- Roth, M., & Toma, S. (2014). The plight of Romanian social protection: Addressing the vulnerabilities and well-being in Romanian Roma families. *The International Journal of Human Rights*, 18(6), 714–734. <https://doi.org/10.1080/13642987.2014.944813>
- Roth, M., & Văetiși, L. (2011). Roma in special education: Discriminating, segregating, and limiting opportunities to Roma students by placing them in special schools. *Social Change Review*, 9(2), 175–194. <https://doi.org/10.1515/scr-2016-0022>
- Russell, S. S. (1986). Remittances from international migration: A review in perspective. *World Development*, 14(6), 677–696. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(86\)90012-4](https://doi.org/10.1016/0305-750X(86)90012-4)
- Samari, G. (2021). Coming back and moving backwards: return migration and gender norms in Egypt. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(5), 1103–1118. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1669437>
- Sampson, S. L. (1984). *National integration through socialist planning: An anthropological study of a Romanian new town*. Columbia University Press.
- Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Polirom.
- Sandu, D. (2014). Romanian migration as multiregional building of transnational fields. In Romanians' social transnationalism in the making (EUCROSS Working Paper No. 8, pp. 5–27).

- Sarma, V. J., & Parinduri, R. A. (2016). What happens to children's education when their parents emigrate? Evidence from Sri Lanka. *International Journal of Educational Development*, 46, 94–102. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.11.007>
- Sassen, S. (1988). *The mobility of labor and capital: A study in international investment and labor flow*. Cambridge University Press.
- Schafft, K. A., Bodi, D.-C., Csesznek, C., Dincă, A., & Harabagiu, F.-M. (2026). *Roma education in Romania and the translation of policy into practice*. Human Organization. 85(2). <https://doi.org/10.1080/00187259.2026.2647823>
- Schafft, K. A., Stanic, S., Horvatek, R., & Maselli, A. (Eds.). (2021). *Rural youth at the crossroads: Transnational societies in Central Europe and beyond*. Routledge.
- Schuerkens, U. (2005). Transnational migrations and social transformations: A theoretical perspective. *Current Sociology*, 53(4), 535–553. <https://doi.org/10.1177/0011392105052715>
- Schuster, L. (2019). Deportation and forced return. In *The Routledge handbook of forced migration and refugee studies*. Routledge.
- Schuster, L., & Majidi, N. (2013). What happens post-deportation? The experience of deported Afghans. *Migration Studies*, 1(2), 221–240. <https://doi.org/10.1093/migration/mnt006>
- Șerban, M., & Voicu, B. (2010). Romanian migrants to Spain: In- or outside the migration networks—A matter of time? *Revue d'Études Comparatives Est-Ouest*, 41(4), 97–124.
- Sharma, S. (2014). *In the meantime: Temporality and cultural politics*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822378334>
- Sheller, M., & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38(2), 207–226. <https://doi.org/10.1068/a37268>
- Sigona, N. (2011). The governance of Romani people in Italy: Discourse, policy and practice. *Journal of Modern Italian Studies*, 16(5), 590–606. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2011.622475>
- Sigona, N., & Trehan, N. (Eds.). (2009). *Romani politics in contemporary Europe: Poverty, ethnic mobilization, and the neoliberal order*. Palgrave Macmillan.
- Sigona, N., & Vermeersch, P. (2012). Editors' introduction: The Roma in the new EU: Policies, frames and everyday experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1189–1193. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.689174>
- Simmel, G. (1950). *The sociology of Georg Simmel* (K. H. Wolff, Ed. & Trans.). The Free Press.
- Simmel, G. (1971). The Stranger. In Donald N. Levine (Ed.), *Georg Simmel on Individuality and Social Forms. Selected Writings* (pp. 143–149). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H., & Ratha, D. (Eds.). (2012). *Migration and remittances during the global financial crisis and beyond*. World Bank Publications.
- Small, M.L. (2013). "Causal thinking and ethnographic research." *American Journal of Sociology* 119(3).
- Smith, M. D., & Floro, M. S. (2020). "Food insecurity, gender, and international migration in low- and middle-income countries," *Food Policy* 91: 101837.

- Sorensen, N. N. (2004). *The development dimension of migrant remittances (Migration Policy Research Working Paper Series No. 1)*. International Organization for Migration.
- Sorensen, N. N., Van Hear, N., Pedersen-Engberg, P. (2003). The Migration-Development Nexus Evidence and Policy Options State-of-the-art Overview. *International Migration*, Vol. 40(5):3-47.
- Nyberg Sørensen, N. (2022). The transnational continuum of conditional inclusion: from marginalized immigrants to rejected returnees. *Ethnic and Racial Studies*, 45(6), 1177–1195. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1977364>
- Stan, R. (2005). Patterns and socio-economic consequences of international labour migration on Catholic and Orthodox villages from Eastern Romania (Neamț County). In T. Bárány, G. Pulay, & I. Zakariás (Eds.), *A tarkaság dicsérete: Az Erasmus Kollégium diákjainak tanulmányai*. Erasmus Kollégium Alapítvány.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *American Economic Review*, 75(2), 173–178.
- Stark, O., & Lucas, R. E. B. (1988). "Migration, Remittances, and the Family," *Economic Development and Cultural Change* 36(3): 465–481. <https://doi.org/10.1086/451670>
- Stark, O., & Taylor, J. E. (1991). Migration incentives, migration types: The role of relative deprivation. *Economic Journal*, 101(408), 1163–1178. <https://doi.org/10.2307/2234433>
- Stark, O., Taylor, J. E., & Yitzhaki, S. (1986). Remittances and inequality. *Economic Journal*, 96(383), 722–740. <https://doi.org/10.2307/2232987>
- Surdu, M. (2016). *Those who count: Expert practices of Roma classification*. Central European University Press.
- Surdu, M. (2019). Why the “real” numbers on Roma are fictitious: Revisiting practices of ethnic quantification. *Ethnicities*, 19(3), 486–502. <https://doi.org/10.1177/1468796819833424>
- Surdu, M., & Kovats, M. (2015). Roma identity as an expert-political construction. *Social Inclusion*, 3(5), 5–18. <https://doi.org/10.17645/si.v3i5.245>
- Szabó, Á. T. (2018). Local and global contexts, individual experiences in labour: Poor Roma at home and abroad—A case from Transylvania, Romania. *Local Economy*, 33(2), 207–223. <https://doi.org/10.1177/0269094218762345>
- Szalai, J., & Schiff, C. (Eds.). (2014). *Migrant, Roma and post-colonial youth in education across Europe*. Being ‘visibly different’. London: Palgrave MacMillan.
- Tabar, P., Maalouf, W. (2016). The Emergence of a ‘Diasporic Political Field’: A Case for Political Remittances. In Nowicka, M., Šerbedžija, V. (Eds.) *Migration and Social Remittances in a Global Europe. Europe in a Global Context*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-137-60126-1_5
- Tarrow, S. G. (1967). *Peasant communism in southern Italy*. Yale University Press.
- Taylor, J. E. (1992). Remittances and inequality reconsidered: Direct, indirect, and intertemporal effects. *Journal of Policy Modeling*, 14(2), 187–208. [https://doi.org/10.1016/0161-8938\(92\)90008-Z](https://doi.org/10.1016/0161-8938(92)90008-Z)

- Taylor, J. E. (1999). The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International Migration*, 37(1), 63–88.
<https://doi.org/10.1111/1468-2435.00066>
- Taylor, J. E., Mora, J., Adams, R., & Lopez-Feldman, A. (2022). Remittances, inequality and poverty: Evidence from rural Mexico. In *International Migration and Development* (pp. 101–128). United Nations Publications.
<https://doi.org/10.18356/9789210021821c006>
- Teodorescu, D. (2018). The modern mahala: Making and living in Romania's postsocialist slum. *Eurasian Geography and Economics*, 59(3–4), 436–461.
<https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1574433>
- Teodorescu, D. (2019). Racialised postsocialist governance in Romania's urban margins: Housing and local policymaking in Ferentari, Bucharest. *City*, 23(6), 714–731.
<https://doi.org/10.1080/13604813.2020.1717208>
- Tesăr, C. (2014). Begging—Between charity and profession: Reflections on Romanian Roma's begging activities in Italy. In E. Tauber & D. Zinn (Eds.), *The public value of anthropology: Engaging critical social issues through ethnography* (pp. 83–111). Bozen-Bolzano University Press. https://doi.org/10.13124/9788860461148_4
- Tesăr, C. (2016). Houses under construction: Conspicuous consumption and the values of youth among Romanian Cortorari Gypsies. In M. Brazzabeni, M. I. Cunha, & M. Fotta (Eds.), *Gypsy economy: Romani livelihoods and notions of worth in the 21st century* (pp. 181–200). Berghahn Books.
- Tesăr, C. (2021). *The Work of Begging among Romanian Cortorari Roma*. Notes of an apprentice - theanthro.art, accessed May 13, 2026, <https://theanthro.art/the-work-of-begging-among-romanian-cortorari-roma-notes-of-an-apprentice-catalina-tesar/>
- Tesliuc, E., Grigoraș, V., & Stănculescu, M. S. (2016). *The atlas of rural marginalized areas and of local human development in Romania*. The World Bank. Bucharest.
- Tilly, C. (2001). Relational origins of inequality. *Anthropological Theory*, 1(3), 355–372.
<https://doi.org/10.1177/14634990122228773>
- Timmer, A. D. (2017). *Educating the Hungarian Roma: Non-governmental organizations and minority rights*. Budapest: Central European University Press.
- Țoc, S., & Gheba, A. (2015). *Family background, gender and reading achievement in Romania*. Sfera Politicii, 83–92.
- Toma, S. (2011). Cercurile incluziunii: Aspecte ale educației copiilor romi în România. In S. Toma & L. Foszto (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 127–158). ISPMN/Kriterion.
- Toma, S. (2020). *The microcosm of migration and return: Identity, space and home in Romania—A selected literature review on housing and remittance houses of Roma and Romanian migrants (HOMInG Working Paper No. 9/2020)*. University of Trento.
- Toma, S. (2021). Counteracting the schools' demon: Local social changes and their effects on the participation of Roma children in school education. In M. M. Mendes, O. Magano, & S. Toma (Eds.), *Social and economic vulnerability of Roma people: Key factors for the success and continuity of schooling levels* (pp. 117–133). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-52588-0_8

- Toma, S. (2023). Education policy and Roma children in Romania. In E. J. Done & H. Knowler (Eds.), *International perspectives on exclusionary pressures in education: How inclusion becomes exclusion* (pp. 183–204). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-14113-3_10
- Toma, S., & Foszto, L. (2018a). Returnees and their neighbors: Migration of the Romanian Roma, networks, social distance, and local development. *Review of Sociology*, 28(4), 37–60. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2018.4.2>
- Toma, S., & Foszto, L. (2018b). Roma within obstructing and transformative spaces: Migration processes and social distance in ethnically mixed localities in Romania. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(3), 57–80. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v4i3.396>
- Toma, S., & Foszto, L. (Eds.). (2011). *Spectrum: Cercetări sociale despre romi [Spectrum: Social research on Roma]*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale / Kriterion.
- Toma, S., & Plainer, Z. (forthcoming). Roma school mediators in Romania: Between policy bricolage and local practices [Unpublished manuscript].
- Toma, S., Tesar, C., & Foszto, L. (2018). Romanian Roma at home: Mobility patterns, migration experiences, networks, and remittances. In Y. Matras & D. V. Leggio (Eds.), *Open borders, unlocked cultures: Romanian Roma migrants in Western Europe* (pp. 57–82). Routledge.
- Tomlinson, E. (2007). The “palaces” of the Romanian Rroma: A claim to citizenship. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 19(1), 77–90. <http://iaste.berkeley.edu/tdsr/fall2007/>
- Toth, A., Munteanu, D., & Bleahu, A. (2008). *National analysis of the phenomenon of children left home by their parents who migrate abroad for employment*. UNICEF Romania.
- Tremlett, A. (2009). Bringing hybridity to heterogeneity in Romani Studies. *Romani Studies*, 19(2), 147–168. <https://doi.org/10.3828/rs.2009.8>
- Triandafyllidou, A., & Ricard-Guay, A. (2019). Governing irregular and return migration in the 2020s: European challenges and Asian Pacific perspectives. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17(2), 115–127. <https://doi.org/10.1080/15562948.2018.1503383>
- Tsianos, V., & Karakayali, S. (2010). Transnational migration and the emergence of the European border regime: An ethnographic analysis. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 373–387. <https://doi.org/10.1177/1368431010371761>
- Tuccio, M., & Wahba, J. (2018). Return migration and the transfer of gender norms: Evidence from the Middle East. *Journal of Comparative Economics*, 46(4), 1006–1029. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2018.07.015>
- Tue, A., & Toderaş, C. (2013) Flexibilitatea pereților și elasticitatea caselor în Cajvana. In: Bogdan I. (ed) *The Material Culture (Re)Turn in Anthropology. Promises and Dead-Ends*. Presentations of the Conference of the Romanian Society of Cultural Anthropology, 22-25 September 2011, Bucharest. Humanitas. Pg. 163-185
- Türker, D., & Çimşir, E. (2025). The impact of fathers’ overseas employment on left-behind children in Turkey: A phenomenological exploration. *Family Relations*, 74(2), 870–890. <https://doi.org/10.1111/fare.13146>

- Tuzi, I. (2024). *A Self-reflexive Positionality to Navigate the Invective Latency of Ethnographic Relations: Insights From Lebanon and Germany*. Qualitative Inquiry. <https://doi.org/10.1177/10778004231193764>
- United Nations Statistics Division. (2023). *Population by national and/or ethnic group, sex and urban/rural residence: Romania*. UNdata.
- van Baar, H., Ivasiuc, A., & Kreide, R. (2019). The European Roma and their securitization: Contexts, junctures, challenges. In H. van Baar, A. Ivasiuc, & R. Kreide (Eds.), *The securitization of the Roma in Europe* (pp. 1–25). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77035-2_1
- VanWey, L. K., Tucker, C. M., & McConnell, E. D. (2005). Community organization, migration, and remittances in Oaxaca. *Latin American Research Review*, 40(1), 83–107. <https://doi.org/10.1353/LAR.2005.0016>
- Varga, B., Marton, L., Balázs, A., et al. (2023). *Differences in literacy, education level, and healthcare attendance in two different Roma subgroups from Transylvania, Romania*. Acta Marisiensis – Seria Medica. <https://doi.org/10.2478/amma-2023-0028>
- Varga, F. (2023). Roma children's school segregation as a persistent public educational system issue in Romania. *Research and Education*, 7, 82–94. <https://doi.org/10.56177/red.7.2022.art.7>
- Vargas-Silva, C., & Boccagni, P. (2024). Dreaming of a remittance house: Understanding transnational housing aspirations. *International Migration Review*, 58(3), 1123–1151. <https://doi.org/10.1177/01979183231170812>
- Vathi, Z., King, R., & Gëdeshi, I. (2022). Cognitive remittances and the reintegration "hump": Changing self-perceptions and positionality among Roma returnees in Albania and Kosovo. *Journal of International Migration and Integration*, 23(4), 1949–1968. <https://doi.org/10.1007/s12134-022-00994-7>
- Veres, V., & Toma, S. (2014). *Baseline Study*. Social inclusion and improving living conditions of Roma and other vulnerable groups. Max Weber Foundation for Social Research. Cluj-Napoca.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447–462. <https://doi.org/10.1080/014198799329558>
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Vertovec, S. (2021). The social organization of difference. *Ethnic and Racial Studies*, 44(8), 1273–1295. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1884733>
- Viera, J. A. (2018). *Intergenerational Mobility Among Return Migrants and Their Families: a case study in Mexico*. Journal of Ethnic and Migration Studies, Published online 28th August. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1515621>
- Vincze, E. (2011). Identificarea etnica si pozitia socioeconomica a romilor dintr-un context urban. In S. Toma & L. Fosztó (Eds.), *Spectrum: Cercetări sociale despre romi* (pp. 127–158). ISPMN/Kriterion.
- Vincze, E. (2013). Socio-spatial marginality of Roma as form of intersectional injustice. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia*, 58(2), 217–243.

- Vincze, E. (2015). Adverse incorporation of the Roma and the formation of capitalism in Romania. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 1(4), 14–37. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v1i4.88>
- Vincze, E. (2018). Ghettoization: The production of marginal spaces of housing and the reproduction of racialized labour. In E. Vincze, N. Petrovici, C. Raț, & G. Picker (Eds.), *Racialized labour in Romania* (pp. 63–96). Palgrave Macmillan.
- Vincze, E. (2024). Residualized public housing in Romania: Peripheralization of 'the Social' and the racialization of 'unhouseables'. *International Journal of Urban and Regional Research*, 48(3), 403–421. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.13245>
- Vincze, E., Bădiță, C., & Hossu, I.-E. (2019). Incomplete housing justice in Romania under neoliberal rule. *Justice spatiale / Spatial Justice*, 13, 1–32.
- Vincze, E., & Florea, I. (2021, February 21). *Homeownership, poverty, and legislative pitfalls in Romania*. CADTM. <https://www.housingrightswatch.org/content/homeownership-poverty-and-legislative-pitfalls-romania>
- Vincze, E., & Hossu, I.-E. (Eds.). (2014). *Socio-territorial marginalization of Romani communities in Romania*. Case studies in Alba, Arad, Călărași, Dolj, and Iași counties. Cluj-Napoca: EFES.
- Vincze, E., Petrovici, N., Raț, C., & Picker, G. (Eds.). (2018). *Racialized labour in Romania: Spaces of marginality at the periphery of global capitalism*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-76273-9>
- Vincze, E., & Zamfir, G. I. (2019). Racialized housing unevenness in Cluj-Napoca under capitalist redevelopment. *City*, 23(4–5), 439–460. <https://doi.org/10.1080/13604813.2019.1684078>
- Vlase, I. (2013a). 'My Husband Is a Patriot!': Gender and Romanian Family Return Migration from Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(5), 741–758. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.756661>
- Vlase, I. (2013b). Women's social remittances and their implications at household level: A case study of Romanian migration to Italy. *Migration Letters*, 10(1), 81–90. <https://doi.org/10.33182/ml.v10i1.113>
- Vlase, I., & Voicu, M. (2014). Romanian Roma migration: The interplay between structures and agency. *Ethnic and Racial Studies*, 37(13), 2418–2437. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.809133>
- Voiculescu, C. (2004). Temporary Migration of Transylvanian Roma to Hungary. In POP, Dani (Ed.): *New Patterns of Labour Migration in Central and Eastern Europe*. AMM Design, Cluj-Napoca, 148–166.
- Waddell, B. J., & Fontenla, M. (2015). The Mexican dream? The effect of return migrants on hometown development. *Social Science Journal*, 52(3), 386–396. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2015.02.005>
- Walby, S. (2009). *Globalization and Inequalities: Complexity and Contested Modernities*. Sage. 10.4135/9781446269145
- Waldinger, R., & Fitzgerald, D. (2004). Transnationalism in question. *American Journal of Sociology*, 109(5), 1177–1195. <https://doi.org/10.1086/381916>

- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Academic Press.
- Webber, F. (2011). How voluntary are voluntary returns? *Race & Class*, 52(4), 98–107. <https://doi.org/10.1177/0306396810396606>
- Wessendorf, S. (2007). 'Roots-migrants': Transnationalism and 'return' among second-generation Italians in Switzerland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(7), 1083–1102. <https://doi.org/10.1080/13691830701541614>
- White, A. (2016). An inside-out approach to social remittances: Linking migration and social change in Poland. In M. Nowicka & V. Šerbedžija (Eds.), *Migration and social remittances in a global Europe*. Palgrave Macmillan.
- Wingens, M., de Valk, H., Windzio, M., & Aybek, C. (Eds.). (2011). *A life-course perspective on migration and integration*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1545-5>
- Woodruff, C., & Zenteno, R. (2007). Migration networks and microenterprises in Mexico. *Journal of Development Economics*, 82(2), 509–528. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2006.03.006>
- World Bank (2014). *Diagnostics and policy advice for supporting Roma inclusion in Romania*. World Bank Group. <http://hdl.handle.net/10986/17796>
- World Bank (2018a). *From uneven growth to inclusive development: Romania's path to shared prosperity*. The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1317-7>
- World Bank (2018b). *Romania systematic country diagnostic: Background note: Migration*. World Bank Group.
- World Bank (2020). *Romania - Urban Policy: Output 3 - Companion Paper 8: Marginalization, poverty and exclusion in Romanian cities*. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099410401252226424>
- Yang, D. (2008). International migration, remittances and household investment: Evidence from Philippine migrants' exchange rate shocks. *Economic Journal*, 118(528), 591–630. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02134.x>
- Yıldız, C., & De Genova, N. (2018). Un/free mobility: Roma migrants in the European Union. *Social Identities*, 24(4), 425–441. <https://doi.org/10.1080/13504630.2017.1335819>
- Zamfir, G. I. (2022). Countering illegibility: A brief history of forced evictions in postsocialist Romania. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia*, 67(1), 37–68. <https://doi.org/10.2478/subbs-2022-0002>
- Zapata-Barrero, R., Caponio, T., & Scholten, P. (2017). Theorizing the 'local turn' in a multi-level governance framework of analysis: A case study in immigrant policies. *International Review of Administrative Sciences*, 83(2), 241–246. <https://doi.org/10.1177/0020852316688426>
- Zelizer, V. A. (1994). *The social meaning of money: Pin money, paychecks, poor relief, and other currencies*. Princeton University Press.
- Zhao, Y. (2002). Causes and consequences of return migration: Recent evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 30(2), 376–394. <https://doi.org/10.1006/jcec.2002.1781>

Zhunio, M. C., Vishwasrao, S., & Chiang, E. P. (2012). The influence of remittances on education and health outcomes: A cross-country study. *Applied Economics*, 44(35), 4605–4616. <https://doi.org/10.1080/00036846.201>